

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Tabu a jeho fungování v kultuře a společnosti

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Autor práce: **Šárka Lhotská**
Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Liberec 2016

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Lhotská
Osobní číslo: P13000750
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základních škol
Název tématu: Tabu a jeho fungování v kultuře a společnosti
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Zásady pro vypracování:

V práci bude charakterizován fenomén tabu z hlediska kulturního a sociálního, jeho historický vývoj a význam a jeho odlišné či obdobné vnímání v různých kulturních okruzích.

Dále se práce zaměří na proměnu a vývoj fenoménu tabu v západní společnosti v posledních sto letech a jeho funkci v současnosti.

V závěru práce bude analyzován výskyt a podoba tabu v současné české škole.

Podmínkou je pravidelné konzultování dílčích částí práce s vedoucí diplomové práce a akceptování jejich pokynů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FRAZER, James George. Zlatá ratolest. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-017-8.

FREUD, Sigmund. Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí. Teoretická část. Praha: Práh, 1991. ISBN 80-900835-1-X.

KRAFT, Hartmut. Tabu: Magie a sociální skutečnost. Praha: Mladá fronta, 2006. Kolumbus, sv. 180. ISBN 80-204-1345-6.

MALINOWSKI, Bronislaw. Sex a represe v divošské společnosti. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Most, sv. 4. ISBN 978-80-86429-76-2.

PERNER, Rotraud A. Tabu v rodinné komunikaci : o čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-363-3.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

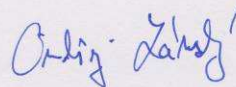
Datum zadání diplomové práce: **10. dubna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 27. 6. 2016

Podpis: *G. B. K.*

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Luďce Hrabákové, Ph.D. za konzultace, během kterých mě vždy nasměrovala správným směrem, za podnětné návrhy a odborné rady a za podporu a shovívavost, se kterou ke mně po celou dobu přistupovala.

Děkuji také mé rodině za podporu.

Anotace

Tato diplomová práce se zaměřuje na fenomén tabu a jeho funkci v kultuře a společnosti. Definuje pojem tabu a pojmy s ním spojené. Prostřednictvím několika různých teorií poukazuje na odlišné způsoby interpretace tabu a jeho funkcí. Na konkrétních příkladech pak autorka dokumentuje fungování tabu v určitých oblastech lidské kultury a společnosti a poukazuje na vznik, vývoj a funkce jednotlivých tabu v těchto oblastech. V závěru se práce zaměřuje na oblast rodiny a naznačuje, jaké mechanismy vedou k upevňování tabu a zda či případně jak je možné se z moci tabu vymanit.

Klíčová slova: Tabu, stravovací omezení, jazyk a komunikace, politická korektnost, rodinná komunikace

Annotation

The diploma thesis focuses on the taboo phenomenon and its function within human culture and society. It defines the concept of taboo and other terms that are related to this phenomenon. The thesis points out the different ways of interpretation of the taboo phenomenon and its functions through the various theories. The authoress refers to particular taboos and their functions in various areas of culture and society and shows their origin and development. At the end the paper focuses on the family area, reveals methods of the taboo creating and reflects if it is possible to avoid taboos.

Key words: Taboo, dietary restrictions, language and communication, political correctness, family communication

Obsah

Úvod.....	7
1. Původ a význam pojmu tabu	8
1.1 James George Frazer - negativní magie a tabu.....	9
1.1.1 Ženy tabuizované v době menstruace a porodu	10
1.2 Sigmund Freud - Totem a tabu.....	12
1.2.1 Totem, totemismus a exogamie.....	12
1.2.2 Tabu a jeho ambivalentní charakter	13
1.2.3 Infantilní návrat k totemismu	19
1.3 Mary Douglasová - Čistota a nebezpečí.....	22
1.3.1 Alimentární tabu knihy Leviticus.....	22
1.4 Hartmut Kraft - Tabu - Magie a sociální skutečnost.....	27
1.4.1 Kraftovy teze o tabu	27
1.5 Shrnutí teoretických východisek	31
2. Tabu a stravovací návyky	33
2.1 Stravovací omezení totemismu	33
2.1.1 Negativní kult versus pozitivní kult	34
2.2 Stravovací omezení v judaismu.....	36
2.2.1 Židovská rituální kuchyně - kašrut.....	37
2.3 Stravovací omezení v křesťanství	40
2.3.1 Sedm hlavních hříchů - nestřídmost.....	41
2.3.2 Půst v křesťanství	42
2.4 Stravovací omezení v islámu.....	43
2.4.1 Halál versus harám	43
2.4.2 Půst v islámu	45
3. Tabu a jazyk	47
3.1 Tabu slov	47
3.2 Tabu a současný jazyk.....	51
3.2.1 Politická korektnost.....	52
3.2.1.1 Politická korektnost a její charakteristické rysy a projevy.....	54
3.2.1.2 Výhody a nevýhody politické korektnosti	59
4. Tabu a rodina.....	62
4.1 Současná rodina a její pojetí.....	63
4.2 Tabu v rodinné komunikaci.....	66
4.2.1 Idealizace rodiny	66
4.2.2 Tabu realistického vidění	67
4.2.3 Tabu bezmoci	69
4.2.4 Tabu živosti	70
4.3 Incestní tabu	71
4.4 Co stojí za účinností tabu a jak se lze tabu zbavit.....	72
Závěr.....	75
Bibliografie.....	78

Úvod

Cílem práce je seznámit čtenáře s pojmem tabu, jeho funkcemi, které ve společnosti zastává, a na základě konkrétních příkladů ukázat určitý vývoj jak fenoménu tabu samotného, tak jeho chápání a vnímání v naší společnosti. Tabu jako sociální a kulturní fenomén existuje v každé společnosti. Během života přijde každý z nás do kontaktu s nesčetnými tabu. Charakteristickým rysem tabu je jeho ambivalentní povaha, lze jej vnímat pozitivně i negativně. Některá tabu proto mají svou legitimitu a je tedy výhodné je ve společnosti udržovat, jiná mohou mít naopak spíše negativní vliv na náš život a fungování ve společnosti. Jedná se především o tabu, která se projevují v oblasti komunikace mezi lidmi. Je tedy žádoucí takováto tabu identifikovat, objasnit si jejich funkci a postupně se snažit uniknout jejich moci.

V první části práce je vymezen pojem tabu - jeho původ a další pojmy s ním spjaté. Dále jsou zde shrnuty teorie čtyř významných autorů, kteří se fenoménem tabu ve své práci zabývali. Jedná se o teorie skotského etnologa Jamese George Frazera, rakouského psychoanalytika Sigmunda Freuda, britskou antropoložku Mary Douglasovou a německého lékaře a psychoanalytika Hartmuta Kraftha. Jednotlivé úhly pohledu na problematiku tabu jsou blíže popsány a ukazují tak jednotlivé aspekty a funkce fenoménu tabu.

V druhé části práce jsou představena již konkrétní tabu z oblasti stravovacích návyků od stravovacích omezení totemismu přes stravovací zákazy, které se projevují v judaismu, křesťanství a islámu.

Třetí část je zaměřena na oblast jazyka a komunikace a stručně shrnuje vývoj tabu v této oblasti od tabu slov, která vycházela z magického chápání světa, po fenomén politické korektnosti, který je zodpovědný za mnohá tabu naší současnosti.

Poslední část práce se pak oproti původnímu záměru zaměřit se na prostředí školy soustředí na rodinné prostředí a tabu s ním spojená. Jelikož je rodina základní jednotkou společnosti, je nezbytné uvědomit si, jaká tabu se v tomto prostředí utváří a mají tak vliv na jedince a jeho fungování ve společnosti po celý jeho život. To je důvod, proč jsem se v průběhu psaní práce odklonila od oblasti školy a přiklonila se raději k rodinnému prostředí.

1. Původ a význam pojmu tabu¹

Slovo tabu se do Evropy dostalo díky výpravám sira Jamese Cooka. Ten se s výrazem tabu poprvé setkal v roce 1777 na ostrovech Tonga a zaznamenal si toto slovo do lodního deníku. Cook si všiml, že polynéské národy přisuzují výrazu tabu velký význam. Ve svém deníku Cook uvádí, že pojem tabu se obecně vyznačuje tím, že nějaká věc či jednání podléhá zákazu. Po Cookově smrti pokračoval ve vedení deníku kapitán James King. Jejich záznamy tak popisují tabu společenská, hospodářská, jídelní či tabu mrtvých.

Následkem překročení tabu bylo vyobcování, které bylo buď trvalého rázu, či se jednalo o dočasné omezení, které mohlo být odčiněno provedením určitého očištného rituálu. Cook si také všiml, že ne na všech ostrovech se k jednotlivým tabu přistupuje stejně. Někde se tabu striktně dodržovala, jinde bylo jejich dodržování volnější.

Co se týče etymologie výrazu tabu (příležitostně také tapu), je podle KRAFT nejpravděpodobnější verze anglického lékaře Shortlanda, podle níž „ta“ znamená „značení“, „označovat“, „pu“ znamená „intenzivní, mocný“. „Tabu“ je tedy „mocné značení“, kde slovo „mocný“ má dvojí význam: „posvátný, nedotknutelný“ a „zakázaný“. Polynéské slovo tabu tak díky Cookově objevu proniklo do mnoha jazyků, v nichž pro ně do té doby neexistoval žádný ekvivalentní výraz (anglicky „taboo“, francouzsky „tabou“, italsky a španělsky „tabú“ atd.).

V souvislosti s pojmem tabu je nutné zmínit i pojem „mana“. Tímto pojmem je označována nadpřirozená síla nebo to, co je neobyčejně mocné. Množství „mana“ nějakého předmětu či osoby přímo úměrně ovlivňuje jeho / její zónu tabu. Slovo mana se však narodilo od slova tabu jako výraz v jiných jazycích neujal, jelikož pro ně v těchto jazycích ekvivalentní výrazy existují.

KRAFT dále tvrdí, že takovéto rychlé převzetí pojmu tabu dokazuje, že v evropském prostředí existoval srovnatelný jev, pro který však do té doby chybělo výstižné označení. Tato analogie však byla dlouhou dobu zamlčována a potlačována, neboť bylo nepřijatelné nacházet v naší „vysoké kultuře“ jevy srovnatelné s těmi, které se vyskytovaly u „primitivních“ národů. Pokud už k reflexi docházelo, bylo tabu spojováno s magicko-náboženskými praktikami, ale vztah ke každodenním

---

¹ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 28-32.

zkušenostem (např. sexuální tabu), společenským či politickým tématům reflektován nebyl, tvrdí Kraft.

Když nahlédneme do slovníku cizích slov, tak například *Nový akademický slovník cizích slov* uvádí toto:

- Tabu - *náb.* něco posvátného a nedotknutelného (pod trestem magických sil) vyňatého ze všedního užívání a vyhrazeného jen účelům náboženským nebo magickým
- *lingv.*, jazykové tabu je zákaz vyslovit určité slovo z důvodů náboženských nebo společenských
- *kniž.*, tabu je něco zapovězeného, nedotknutelného vůbec²

Slovník cizích slov pro nové století definuje tabu jako:

- nedotknutelný, posvátný, nezranitelný,
- u tichomořských a jiných primitivních národů člověk nebo předmět pokládaný všemi za nedotknutelný, kterému je třeba se vyhnout
- zákaz z magických nebo náboženských důvodů
- *přen.* nedotknutelné, vyloučené téma nebo věc
- *jaz.* výraz, kterého z týchž důvodů nelze použít v řeči³

1.1 James George Frazer - negativní magie a tabu⁴

Jestliže nám část definice říká, že tabu je zákaz z magických důvodů, měli bychom se blíže podívat na teorii J. G. Frazera, který se touto tematikou zabýval.

James George Frazer byl skotský antropolog a etnolog, který jako jeden z prvních začal seriózně zkoumat magii (kterou považoval za předstupeň náboženství a vědy), mýty a rituály. Ve své knize z roku 1890 *Zlatá ratolest* poukazuje na to, že zdrojem výkladu světa pro naše předky byla ze všeho nejdříve tzv. sympatetická magie.

Sympatetická magie vychází z předpokladu jakéhosi vnitřního souladu mezi věcmi a jevy ve světě (v přírodě), který umožňuje, aby se tyto věci a jevy navzájem ovlivňovaly. Sympatetickou magii dělí Frazer dále na magii homeopatickou neboli

---

² KRAUS, Jiří a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*, 2005, s. 781.

³ LINHART, Jiří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*, 2002, s. 365.

⁴ FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*, 2007, s. 23-55, 190-252.

imitativní, která je založena na zákonu podobnosti, a na magii kontaktní, která je založena na zákonu dotyku. Homeopatická magie tedy předpokládá, že věci, které jsou si podobné, se mohou na dálku ovlivňovat. Kontaktní magie vychází z předpokladu, že věci, které byly jednou ve vzájemném styku, zůstávají v tomto styku nadále, a tudíž na sebe působí.

Podle Frazera má magie dvojí charakter. Pokud přistupujeme k magii jako k systému, který vykládá přírodní zákonitosti, můžeme ji nazývat magií teoretickou. Nahlížíme-li ji jako soubor návodů, který má člověku zajistit dosažení jeho cílů, nazývá ji Frazer magií praktickou.

Systém praktické sympatetické magie se dále dělí na návody pozitivní povahy neboli kouzla a návody negativní povahy neboli tabu. Frazer tvrdí, že: „*[Divoch] se domnívá, že když jedná určitým způsobem, nutně nastanou jisté důsledky působení jednoho nebo druhého z těchto zákonů; a když se mu důsledky určitého činu zdají nepříjemné nebo nebezpečné, dává si přirozeně pozor, aby nejednal a nepřivolal je... podřizuje se nějakému tabu.*“

Systém tabu je tedy podle Frazera negativní aplikací praktické magie. Přitom jak pozitivní, tak negativní magie vychází z předpokladu, že k oběma důsledkům (pozitivnímu i negativnímu) dochází, jak již bylo řečeno, na základě zákonů podobnosti a dotyku. Frazer pak také pokládá pozitivní a negativní magii za dvě protilehlé strany jednoho velkého klamu. „*A právě tak jako žádoucí důsledek není ve skutečnosti ovlivněn dodržením nějakého magického obřadu, tak také obávaný důsledek nevyplývá ve skutečnosti z porušení tabu. Kdyby po porušení tabu nezbytně následovalo předpokládané zlo, tabu by nebylo tabu, ale příkazem morálky nebo zdravého rozumu.*“

Ve svém díle se Frazer dále podrobně věnuje popisu různých druhů tabu. Pozornost věnuje tabuizovaným činnostem, osobám, předmětům a slovům. Jako příklad zde stručně uvedu tabuizaci žen v době menstruace a porodu. Dalším tabu, a to konkrétně tabu pokrmů a slov, se budu blíže věnovat v samostatných kapitolách v další části práce.

1.1.1 Ženy tabuizované v době menstruace a porodu

Frazer ve svém díle uvádí mnoho příkladů tabu různých národů, které souvisely s menstruací a porodem. Tyto národy považovaly menstruaci a porod za něco nečistého, a tak se většinou snažily vyvarovat se styku s osobou, u které zrovna probíhala menstruace či porod. Například u australských domorodců je ženám v době menstruace

zakázáno dotknout se čehokoli, co užívají muži. Dokonce nesmí chodit po stejné cestě jako muži, v opačném případě jim hrozí smrt. V Ugandě se zase ničí všechny nádoby, kterých se dotkla žena v době menstruace či porodu. Pokud se dotkla štítů či oštěpů, musí se tyto nástroje očistit. Pro Indiány Dené představovala podle Frazera menstrující dívka největší možnou hrůzu. Pokud byla dívka v tomto stavu, musela pryč z vesnice a po určitou dobu žila sama v chatě. Nesměla se dotýkat věcí mužů a bylo jí zakázáno jíst maso ulovených zvířat, aby je neposkvrnila. Zároveň musela nosit speciální kožený čepec, neboť její pohled byl pro společnost nebezpečný.

Mnoho národů pak ukládalo podobná omezení ženám v šestinedělí. Tyto ženy byly pokládány za nečisté a jejich stav za nebezpečný, proto musely být odloučeny od zbytku společenství a v tomto odloučení musely setrvat, dokud se zase nenavrátily do „normálního“ stavu. Frazer zde uvádí příklad z ostrova Kadiak poblíž Aljašky, kde žena, která měla родit, musela odejít do rákosové chatrče, kde musela bez ohledu na počasí zůstat po dobu dvaceti dnů. Nikdo se jí nesměl dotknout do doby, než prošla očistným rituálem.

Za mnohem více znečištěnou byla také považována žena, která potratila či porodila mrtvé dítě. Některé jihoafrické kmeny věří, že potrat přinese utrpení celé vesnici. Pokud dojde k potratu, žena nechá svou krev téci a dítě ukryje, přivolá tak žhavé větry a dojde k vysušení krajiny. Dítě pak musí být vykopáno a musí být provedeny určité rituály, aby mohl přijít déšť, který jejich krajinu očistí.⁵

Frazer se zabývá menstruačním tabu pouze u domorodých národů, lze je však najít i židovsko-křesťanské tradici západního světa. V patnácté kapitole knihy Leviticus nalezneme řadu příkazů a zákazů týkajících žen v období menstruace. Žena je tak považována za nečistou po sedm dní. Každý, kdo se jí dotkne, bude nečistý až do večera. Na cokoli si žena lehne nebo sedne, bude považováno za nečisté. Každý, kdo se dotkne jejích věcí (postele nebo toho, na čem seděla), bude až do večera nečistý. Muž, který bude provozovat pohlavní styk se ženou v době menstruace, bude sedm dní považován za nečistého atd.⁶

Tyto příkazy se v naší současné společnosti samozřejmě nedodržují a nevyskytují, přesto si myslím, že určité tabu ohledně menstruace zde neustále přetrvává. Je to věc nebo lépe stav, o kterém se veřejně raději moc nemluví. V nedávné době způsobila rozruch fotografka Rupí Kaur, která na svůj profil na Instagramu umístila fotku, na

---

⁵ FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*, 2007, s. 202-204.

⁶ Lv 15.

které oblečená leží na boku zády k fotoaparátu a na jejích kalhotách a na prostěradle je zachycen krvavý flek. Umělkyně tím podle svých slov chtěla dokázat, že menstruace je normální, že nežijeme ve středověku, a tedy by menstrující žena neměla být považována za nečistou a odsunována na okraj společnosti. Správci Instagramu tuto fotku z jejího profilu okamžitě odstranili.⁷ Rovněž v oblasti sportu je téma menstruace pokládáno za tabu, což opět potvrzuje nedávná zpráva o tenistce Watsonové, která pravděpodobně jako první veřejně promluvila o menstruaci, když během tiskové konference po zápase zmínila, že příčinou jejího nepodařeného zápasu byla „jedna z těch dívčích věcí“.⁸

1.2 Sigmund Freud - Totem a tabu

Frazerova práce týkající se magie se stala impulsem pro významného psychoanalytika Sigmunda Freuda. Téma negativní magie a tabu ho zaujalo natolik, že se začal zabývat fenoménem tabu a jeho funkcí v lidské psychice a kultuře a v roce 1913 publikoval *Totem a tabu*.

Už v předmluvě svého díla Freud říká: „*Tabu mezi námi vlastně dosud existuje (narozdíl od totemu); svou psychologickou povahou není než negativně pojatým a jinak obsahově zaměřeným Kantovým „kategorickým imperativem“, který chce působit nevyhnutelně a odmítá každou vědomou motivaci.*“⁹

1.2.1 Totem, totemismus a exogamie

V první části práce nazvané *Bázeň před incestem* se Freud soustředí na australské kmeny, které měly vyvinutou soustavu totemismu. Australské kmeny se dělily na menší rody nebo klany, které byly pojmenovány po svém totemu. Totemem kmenu bylo většinou jedlé a neškodné zvíře, někdy také rostlina či přírodní síla. Totem je praotcem rodu, jeho duch ochraňuje toto společenství. Příslušníci tohoto rodu nesmí svůj totem zabít a zároveň se zříkají jeho masa. Tento zákaz se vztahuje na všechny jedince druhu.

---

⁷ SANGHANI, Radhika. Instagram deletes woman's period photos - but her response is amazing. In: *The Telegraph* [online] 30. 3. 2015 [vid. 18. 4. 2015].

⁸ SPORT.CZ. Britka Watsonová prolomila tabu kolem menstruace tenistek. In: *Sport.cz* [online] 23. 1. 2015 [vid. 18. 4. 2015].

⁹ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 9.

Totem se dědí buď v mateřské linii, nebo v otcovské linii. Mateřská linie byla zřejmě původní a v pozdější době byla vystřídána otcovskou linií. Členové totemu mohou žít odděleně a mírumilovně s členy jiných totemů. To, co shledává Freud na totemismu nejdůležitějším je fakt, že téměř v každém totemickém společenství mají jeho členové zakázáno vstupovat do vzájemných pohlavních vztahů a nesmějí spolu uzavírat sňatky. Jedná se tedy o exogamii.¹⁰

„*Exogamie je pravidlo, které předepisuje výběr partnera z jiné skupiny, než je vlastní.*“¹¹ Exogamie zřejmě vystřídala starší endogamii (vybírání si partnerů v rámci vlastního společenství). Mezi antropology neexistuje jednoznačná shoda, proč k tomu došlo. Zda k tomu lidé měli důvody biologické či kulturní. Bylo dokázáno, že sňatky mezi příbuznými byly uzavírány mezi královskými sourozenci například v Egyptě či u Inků. Naopak incestní vztahy a sňatky byly zakázány prostým lidem. Část antropologů se tak domnívá, že důvody zákazu incestu jsou tedy spíše kulturního rázu. Důsledkem exogamie tak bylo vytváření přátelství a uzavírání spojenectví mezi rody a zároveň získávání nových informací a rozšiřování vlivu.¹²

Freud tvrdí, že exogamie spojená s totemismem zajišťuje mnohem víc než jen zamezení incestu s matkou a sestrami. Zakazuje vztahy se všemi ženami vlastního rodu. Tyto ženy jsou považovány za pokrevně příbuzné, i když tomu tak ve skutečnosti není. Toto pojetí příbuzenství vychází z toho, že vše je odvozováno z jednoho totemu. Lidé v rámci tohoto totemu jsou příbuzní, jsou jedna rodina.¹³ Totemický systém tak zamezil výběru partnera z vlastního společenství a nasměroval jedince k výběru partnera z jiného společenství, což bylo z hlediska exogamie nanejvýš žádoucí.

1.2.2 Tabu a jeho ambivalentní charakter¹⁴

V další části práce se Freud soustředí na pojem a fenomén tabu jako takový. Uvádí zde myšlenku německého lékaře a psychologa Wilhelma Wundta, který považoval tabu za nejstarší nepsaný kodex lidstva, který pochází z dob před veškerým náboženstvím. Tabu podle něj vyjadřuje bázeň před určitými objekty. Wundt také zkoumal povahu tabu australských národů a rozdělil je do tří tříd. Základem totemismu je podle něj tabu

---

¹⁰ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 11-12.

¹¹ HRABÁKOVÁ, Luďka. Úvod do kulturní antropologie, 2013, s. 50.

¹² Tamtéž, s. 49-50.

¹³ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 13.

¹⁴ Tamtéž, s. 22-56.

zvířat (zákaz zabíjet je a pojídat), dalším druhem tabu jsou zákazy týkající se člověka, především určité mimořádné životní situace (iniciace, menstruace, porod, smrt atd.). Třetím druhem tabu jsou tabu týkající se rostlin, stromů či domů. Těmto tabu podléhalo vše, co vzbuzovalo děs a bázeň. Zdrojem tabu je tak bázeň před působením démonických sil. Ze zpředmětněné obavy se tabu pomalu stalo samo mocí, z níž se postupem času vyvinuly zvyky, tradice a nakonec zákony.

Podle Freuda je však víra, že v předmětu se skrývá démonická síla, která vedla ke vzniku původního tabu, pouze zpředmětněná bázeň před dotykem a neznamenal ještě rozštěpení významu na úctu a odpor. Jinými slovy tabu v prvopočátcích nerozlišovalo mezi posvátným a nečistým. Toto rozlišení získalo tabu až na vyšším stupni.¹⁵

Freud v této části práce srovnává tabu s neurózou. Tvrdí, že neurotici si tabu vytvářejí individuálně a tyto zákazy pak dodržují stejně přísně jako divoši, tyto stavy nutkavých neurotiků bychom tedy podle něj mohli označit jako „choroby tabu“. Největší podobnost mezi zákazy neurotiků a tabu je, že jejich původ je stejně záhadný a neodůvodněný. Dalším společným znakem neurózy a tabu je zákaz dotyku. Myslí se tím jak přímý dotyk, tak i vše co přivádí myšlenky na tento dotyk. Dotyk je přenosný a „nakažlivý“. Pokud někdo přestoupil tabu tím, že se dotknul něčeho, co je tabu, sám se stal tabu. Přesně tak se podle Freuda chovají i neurotici. Určité osoby a věci jsou pro ně jako zdroj nebezpečné nákazy, která se přenáší dotykem. Posledním společným znakem tabu a zákazů neurotiků je dodržování určitých příkazů, které vyplývají z těchto zákazů. Tyto příkazy nazývá Freud u neurotiků nutkavými jednáními, která jedinci provozují za účelem nápravy, pokáním a očistou. Nejčastějším nutkavým jednáním je pak očištění vodou. Stejně tak překročení některých tabu si žádá odčinění v podobě rituální očisty vodou.

Pokud se zaměříme na úzkost z dotyku, která se pojí s neurózou, je její vývoj podle Freuda následující: *„Na počátku v nejranějším dětství se projevovala silná slast z dotyku, jejíž cíl byl mnohem specifitější než by se očekávalo. Tato touha se však záhy setkala se zákazem z vnějška právě tohoto dotyku. Zákaz byl přijat neboť se opíral o silné vnitřní síly; síla zákazu byla mocnější než pud, který se chtěl projevit v dotyku. Pro primitivní psychickou konstituci dítěte se však zákazu nepodařilo pud překonat. Výsledek byl pouze ten, že zákaz pud (slast z dotyku) vytěsnil a zatlačil do nevědomí.“*¹⁶ Dochází tak k ambivalenci. Jedinec chce dotyk provádět, ale zároveň si ho oškliví.

---

¹⁵ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 22-27.

¹⁶ Tamtéž, s. 28-29.

Pudová touha se snaží uniknout z vytěsnění, a tak se neustále přesunuje na další objekty a úkony. Tím se ale rozšiřuje i zákaz. Vzájemné soupeření mezi pudem a zákazem vytváří potřebu snížení napětí a na scénu tak vstupují jednotlivé nutkavé úkony. Jejich cílem je snaha o nápravu, jak již bylo zmíněno, a zároveň působí jako odškodnění pudu za zákaz.

Podobně můžeme nazírat podle Freuda i na tabu. Tabu jsou prastaré zákazy, jež byly primitivním lidem vnuceny zvenčí. Zakázány byly činnosti, k nimž měli lidé silné sklony. Tyto zákazy se dodržovaly z generace na generaci a později se snad staly součástí zděděného psychického majetku. Tím, že se tabu udrželo, můžeme tak podle Freuda usuzovat na to, že u těchto národů zároveň přetrvává původní slastná touha konat zakázané. To tedy znamená, že jejich postoj k tabu je ambivalentní. Jádrem tabu je tak zakázaná touha, k níž mají lidé v nevědomí silný sklon.

Dalším společným rysem neurózy a tabu je již zmíněná nakažlivost z doteku. Člověk, který přestoupil tabu, se sám stává tabu, jelikož mu je přisuzována schopnost svádět k této činnosti i ostatní. Stává se tak nakažlivým a je nutné se mu vyhýbat, jinak by došlo k rozkladu společnosti. Zákaz tabu se v nevědomí rovněž přesunuje na jiné objekty. Překročení zákazu tabu lze napravit zřeknutím se nějakého statku. Základem poslušnosti tabu je tedy zřikání, tvrdí Freud.

Freud analyzuje ambivalenci tabu na třech vybraných skupinách zákazů - tabu vztahující se na zacházení s nepřáteli, tabu vládců a tabu mrtvých, které přebíral z knihy J. G. Frazera *Zlatá ratolest*. Jeho analýzu se zde pokusím na několika vybraných příkladech stručně shrnout.

Pokud došlo k zabití nepřátel, museli vrazi podstoupit určité rituály: usmíření zabitého nepřítele, omezení, pokání a očistu a další ceremoniály, píše Freud. Například muži z kmenů Toaripi nebo Motumotu z Nové Guineje, kteří zabili jiného muže, se nesměli přiblížit ke své ženě a nesměli se dotknout potravy. Museli být krmeni jinou osobou a to až do dalšího novoluní. Monumbové z Nové Guineje byli po usmrcení nepřítele prohlášeni za „nečisté“, nesměli opustit dům mužů, kde kolem nich ostatní vesničané vítězně zpívali a tančili, nesměli se dotknout vlastní ženy a dětí a jejich očištění spočívalo v omývání a dalších ceremoniálech. Freud odmítá názor, že by tyto rituály byly prováděny pouze ze strachu před duchy zemřelých. Na základě předpisů, které zde popisuje, tvrdí, že chování divokých národů vůči nepřítelům bylo ovlivněno nejen nepřátelskými postoji. Freud v těchto předpisech nachází projevy lítosti, ocenění nepřítele a špatné svědomí z toho, že byl zabit. „*Zdá se nám, jako by v těchto divoších*

dávno před jakýmkoliv zákonodárstvím přijatým z božích rukou žilo neporušitelné přikázání nezabiješ.“¹⁷ Freud tak zde vidí citovou ambivalenci vůči nepříteli.

Co se týká chování těchto národů k vládcům, řídilo se podle Freuda dvěma zásadami. „Je třeba se jich střežit a je třeba je střežit.“¹⁸ Tyto zásady byly zajišťovány prostřednictvím zákazů tabu. Vládců bylo třeba se střežit, protože jejich „mana“ bylo velmi silné. Dotkl-li se vládce někdo, jehož mana nebylo stejně silné, projela jím vládcova magická síla jako elektrický náboj a způsobila mu smrt. Bylo tedy potřeba oddělit tyto nebezpečné osoby od ostatních lidí. To zajistilo vytvoření předpisů tabu, které podle Freuda přežily dodnes jako dvorní ceremoniál. Výraznější podíl na vytvoření těchto tabu však měla druhá zásada - potřeba vládce chránit před nebezpečím. Zde se už objevuje první rozpor. Vládcové divochů byli nadáni mocí příslušející pouze bohům a zároveň byli považováni za osoby, které potřebují nejvíce péče, aby mohly být ochráněny před nebezpečím. Zároveň zde byla myšlenka, že je nutné na vladaře dohlédnout tak, aby svou moc používali správným způsobem. Vystává zde tak určitá nedůvěra. Vladař je užitečný, pouze pokud plní svou úlohu, jakmile zklame, může ho národ vyhnat či zabít. Freud zde cituje Frazera: „Je-li král jejich bohem, musí se podle jejich mínění také osvědčit jako jejich ochránce a jestliže je nechce chránit, ať vyklidí své místo jinému, vhodnějšímu. Pokud však plní jejich očekávání, nezná jejich starostlivá péče mezí a nutí ho, aby sám o sebe pečoval stejně. Takový král žije jako zazděn v soustavě obřadů a etikety, zapředen v sít zvyků a zákazů, jež neslouží zvyšování jeho důstojnosti, tím méně zvětšování jeho blaha, ale mají pouze jediný účel, zabránit, aby učinil cokoli, co by mohlo porušit přírodní soulad a zničit tak spolu s ním i celý národ a svět. Tyto předpisy ani zdaleka neslouží jeho blahu, vměšují se do jeho jednání, zbavují ho svobody a mění život, který by měly domněle zabezpečovat, v břemeno a utrpení.“¹⁹ Život takového vladaře tedy nebyl nijak jednoduchý a tato tvrdá omezení vedla u některých národů k tomu, že pozice kněze-vladaře přestala být žádoucí a postupem času se rozdělila na moc duchovní a světskou.

Vedle rozporů mezi tím, že vladař je obdařen božskou mocí, ale zároveň musí být chráněn před nebezpečím a nedůvěrou vůči tomu, jak použije své schopnosti, se tu objevuje další rozpor a to, že osoby s větší volností jsou zároveň více omezovány. Freud vysvětluje tento rozporný vztah tak, že primitivní národy promítají do chování

---

¹⁷ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 35.

¹⁸ Tamtéž, s. 36.

¹⁹ FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*, 2007, s. 169.

k vládcům různé tendence, které vycházejí z jejich pověrčivosti a dalších motivů. Tyto tendence se pak rozvíjejí do krajnosti bez ohledu na ostatní. Freud srovnává tyto tendence opět s neurózou. Přehnaná něžnost (péče) se u nutkavé neurózy objevuje tam, kde zároveň trvá protichůdná, nevědomá nepřátelská tendence, vzniká zde tedy ambivalentní citový vztah. Nepřátelství je překrýváno nadměrnou něžností, která se projevuje jako úzkostlivost a stává se nutkavou. Freud tuto myšlenku aplikuje na chování k privilegovaným osobám, kde tedy platí, že proti jejich uctívání se staví silná nepřátelská tendence, a že se tedy jedná o ambivalentní citový vztah. Pro ilustraci zde uvádí příklad Timmesů ze Sierra Leone, kteří si vyhradili právo zbít v předvečer korunovace nově zvoleného krále.

Chování těchto národů k vládcům připomíná neurózu též jevem, který Freud označuje jako stihomam. Význam určité osoby je mimořádně zveličován tak, aby na ni mohla být svalena veškerá příkoří, která neurotika postihují. Divoši pak zacházejí se svými vládci stejně. Tato tendence má podle něj původ v infantilním vztahu dítěte k otci.

Poslední skupinu zákazů, na kterých Freud dokazoval ambivalenci tabu, tvoří tabu mrtvých. Tabu se zde opět často vztahuje k dotyku. Například u Maorů byl ten, kdo se dotkl mrtvoly nebo se účastnil pohřbu, považován za nanejvýš nečistého, přísná tabu se též vztahovala na pozůstalé, zejména pak na vdovy a vdovce. Ti představovali nebezpečí z hlediska pokušení, které představovali pro opačné pohlaví. Často tak museli po dobu smutku žít v ústraní, aby tak nedošlo k pokušení, které by rozhněvalo ducha zemřelého. Jedním z nejpodivnějších, ale zároveň nejrozšířenějších tabu podle Freuda byl zákaz vyslovit jméno zemřelého. Některé jihoamerické kmeny dokonce považovaly za nutné přejmenovat zvířata či věci, pokud se jejich jméno zvukově shodovalo se jménem mrtvého. To zároveň vedlo k neustálému proměňování slovní zásoby.

Ve vztahu těchto národů ke jménům vidí Freud podobnost, jakou vykazuje vztah nutkavých neurotiků ke jménům. Ti projevují jistou citlivost vůči vyslovení určitých slov a způsob, kterým zacházejí se svým jménem, u nich často způsobuje silné zábrany. Divoši podle Freuda považují jméno zemřelého za část jeho osoby, a proto z něj činí tabu. Toto tabu můžeme také považovat za důsledek strachu z dotyku. Freuda však dále zajímá, proč tento dotyk provází tak silné tabu a dochází k závěru, se kterým přišel už Wundt, že se tyto národy bojí duše zemřelého, která se po smrti mění v démona. Nabízí se však otázka, proč by tito lidé dělali ze svých milovaných po smrti demony. Nespokojuje se s Westermarckovou odpovědí, že smrt je považována za nejhorší

neštěstí, které může člověka postihnout a tvrdí, že pouze studium psychoneurotických chorob může přinést komplexnější vysvětlení.

*„Když ženě umře muž či dceři matka, tu se stává, že pozůstalou přepadají mučivé úvahy, jimž říkáme „nutkavé výčitky“, zda neopatrností či nedbalostí nezavinila sama smrt milované osoby. Žádná vzpomínka na to, jak pečlivě ošetřovala choré, ani věcné odmítnutí viny ji nedovede zbavit trýzně, jež je asi patologickým výrazem smutku a časem pozvolna odezní. Psychoanalytické zkoumání takových případů nám odhalilo tajné pohnutky těchto útrap. Zjistili jsme, že tyto nutkavé výčitky jsou v jistém smyslu oprávněné a jen proto se nedají vyvrátit a odolávají námitkám.“*²⁰ Freud zde tedy tvrdí, že pozůstalá sice smrt nezavinila, ale v jejím nevědomí existovalo přání, které si tuto smrt přálo. Za něžnou láskou je tedy opět ukryté nevědomé nepřátelství. V lidské povaze podle Freuda za normálních okolností není tato ambivalence tolik silná, tudíž tyto nutkavé výčitky většinou nenastanou. U neurotiků je však ambivalence silnější, a tedy se projevuje ve vztahu k nejmilovanějším osobám těmito výčitkami. Pozůstalý však nepřizná, že by vůči milované osobě někdy choval nepřátelské city a toto své nepřátelství tedy projektuje do osoby zemřelého. Tím se zemřelý stává nepřátelským vůči pozůstalému. Stejným způsobem vytvářeli podle Freuda divoši demony. Jednalo se o projekce jejich nepřátelských citů vůči mrtvým. Tabu mrtvých tak má původ mezi vědomou bolestí a nevědomým uspokojením ze smrti, vzniká tedy opět z ambivalentního citového vztahu. Z tohoto ambivalentního vztahu pak v dalším vývoji lidstva vznikly dva protikladné psychické výtvořky: úzkost před demony a strašidly a uctívání předků.

Freud tak dochází k závěru, že slovo tabu v sobě od počátku nese dvojí význam a zákaz tabu je tedy nutné chápat jako výsledek citové ambivalence. Vzhledem k tomu, že se tabu projevuje převážně v zákazech, můžeme z toho usuzovat, že jeho základem je jistá žádostivost (zabíjet, páchat incest, špatně nakládat s mrtvými). S tím, jak pomalu klesal význam ambivalence, mizelo podle něj i tabu. Takovéto pochopení tabu vysvětluje podle Freuda zároveň povahu a původ svědomí. Po přestoupení tabu totiž můžeme mluvit o tabu-svědomí a tabu-vědomí viny. *„Tabu je příkaz svědomí, jeho přestoupení vyvolává hrozivý pocit viny, který je stejně samozřejmý jako záhadný.“*²¹

V závěru této části Freud však upozorňuje, že i když můžeme najít shody mezi tabu a nutkavou neurózou, nemůžeme tabu s neurózou ztotožnit. Tabu totiž není neuróza, ale

---

²⁰ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtíp a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 47-48.

²¹ Tamtéž, s. 52.

sociální jev, a proto zde stručně shrnuje, v čem se neuróza a tabu liší. Národy, které se řídily zákazy tabu, věřily, že toho, kdo zákaz přestoupí, stihne trest. Neurotik se však nebojí udělat zakázanou věc, protože by ho stihl trest, ale protože by tento trest stihl jinou neurčitou osobu, kterou podle psychoanalýzy bývá většinou někdo z nejbližších a nejmilovanějších. Další odlišností je pak pojetí úzkosti z dotyku. Tabu se svými projevy této úzkosti velmi podobá, jak již bylo řečeno. Avšak dotyk je zde myšlen obecněji ve významu útočení a uplatňování vlastní osoby. U neurózy se většinou jedná o zákaz sexuálního dotyku. Tabu je výtvorem kultury a tudíž vychází ze sociálních pudů, zatímco rysem neurózy je naopak převaha sexuálních pudových složek nad sociálními.

1.2.3 Infantilní návrat k totemismu²²

V této části práce se Freud vrací k totemismu, ve kterém vidí předstupeň pozdějšího vývoje lidstva a kultury. Podle něj můžeme v některých pozdějších mravech, zvycích a tradicích identifikovat pozůstatky totemismu. Totemismus fungoval u národů, které ho praktikovaly, jako náboženství a sociální systém. Totem představoval modlu, ochránce, pomocníka nebo předzvěst smrti, byl považován za praotce, od kterého odvozovalo společenství svůj společný původ. Zároveň se totemismus projevoval v přísně dodržovaných příkazech a zákazech, mimo jiné v exogamii. Freud zde shrnuje různé teorie zabývající se původem totemismu, vztahem mezi totemismem a exogamií a pokládá si otázku, odkud pochází bázeň před incestem, která tvoří základ exogamie. Souhlasí s Frazerem v jeho teorii, že strach z incestu nemůže být přirozeným instinktem. Jako takový by totiž nepotřeboval, aby byl zakazován a trestán zákonem. Pokud bychom nerespektovali instinkty, stihne nás přirozený trest (například když strčíme ruku do ohně, spálíme se). Není tedy potřeba, aby zákon zakazoval to, co ztrestá sama příroda, a proto zločiny, které zakazuje zákon, jsou zločiny, kterých by se mnoho lidí z přirozenosti rádo dopouštělo. Přirozený instinkt tak k incestu spíše pudí. Zákon pak tento pud potlačuje, protože lidé se shodují, že škodí společnosti.

Při pátrání po vzniku totemismu se Freud opět obrací na psychoanalýzu a to konkrétně na vztahy dětí ke zvířatům. Dítě považuje zvíře (psa, koně, slepici atd.) za rovnocenné a cítí k němu snad bližší vztah než k dospělému. V určité fázi se však tento

---

²² FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 72-107.

vztah naruší a dítě se začne nějakého zvířecího druhu bát (vzniká u něj zvířecí fobie). Podle Freuda vzniká tato fobie ve chvíli, kdy se u dítěte začíná projevovat „oidipovský komplex“. Ten se vyznačuje ambivalentním citovým vztahem syna k otci. Syn podle Freuda cítí k otci nenávisť, která je základem soupeření o matku, a zároveň obdiv a něhu. Dítě pak přesunuje část svých citů z otce na nějaké zvíře. Tento přesun poskytuje dítěti úlevu ve vztahu k otci, zároveň však vytváří ambivalentní vztah k tomuto předmětu (zvířeti), vzniká tedy zvířecí fobie, ve které se podle Freuda vrací některé rysy totemismu. Dítě se totiž určitého zvířete bojí, ale zároveň o něj jeví zájem a často se s ním ztotožňuje. Freud tedy dochází k závěru, že totemismus pravděpodobně vznikl z podmínek oidipovského komplexu, jelikož zde vidí shodu v identifikaci s totemickým zvířetem, kterou zároveň doprovází ambivalentní vztah k tomuto zvířeti a sami primitivové označovali totem za svého prapředka a praotce.

Freud se pak dále soustředí na jeden významný rys totemického náboženství a to na takzvanou totemickou hostinu. Ta spočívala v obřadném usmrcování a společném požívání jinak zakázaného totemického zvířete. Tato vražda a následná hostina se mohla odehrát pouze za účasti všech členů společenství za účelem posílení posvátného pouta mezi členy společenství a jejich pouta s totemem (bohem). Po tomto činu následovalo společné truchlení za totemické zvíře, které se provádělo ze strachu z možné odplaty a za účelem svalit ze sebe odpovědnost za jeho zabití. Následovala slavnost, která oslavovala povolení jinak zakázaného činu. V tomto dvojím charakteru totemické hostiny se opět projevuje ambivalentní vztah k totemickému zvířeti, které je ve skutečnosti náhradou za otce.

Na základě těchto argumentů, které srovnává s Darwinovou teorií o pralupě, dospívá Freud ke své teorii, ve které vysvětluje vznik totemismu. V této pralupě je násilnický otec, který si ponechává všechny ženy pro sebe a své dospívající syny vyhání. Podle Freuda se tito vyhnaní bratři jednoho dne spojili, zabili otce, snědli ho a tím se s ním ztotožnili. Tito bratři byli ovšem ovládnuti ambivalentními city vůči otci (nenáviděli ho, protože stál v cestě jejich sexuálnímu žádostem a zároveň ho obdivovali). Když ho zabili a uspokojili tak svou nenávisť, projevila se v nich něžná stránka, lítost a vědomí viny. Svůj čin tedy odvolali tak, že zakázali zabíjet náhradu za otce - totem a odepřeli si ženy, které pro ně již byly volné. To, co dřív zakazoval otec, si zakazovali sami. Z tohoto vědomí viny tak vznikla dvě základní tabu totemismu (ochrana totemického zvířete a zákaz incestu), ze kterých se následně začala vyvíjet lidská mravnost. Tato tabu se tak

podle Freuda shodují s oběma zločiny Oidipa a tedy oběma přáními dítěte, které tvoří jádro všech neuróz.

Tabu totemického zvířete bylo podle Freuda citově motivováno a vzniklo za účelem odstranit pocit viny, usmířit se s otcem a zároveň se částečně ospravedlnit, což vedlo k vytvoření základů náboženství. V těchto základech náboženství můžeme opět spatřovat ambivalenci, jelikož se zde vedle projevů lítosti a snahy o usmíření projevuje vzpomínka na uspokojení, které synové pocítili, když zvítězili nad otcem.

Tabu incestu mělo i svá praktická odůvodnění. Bratři se po otcově vraždě stali vzájemnými soky v boji o ženy. Protože však žádný z nich nebyl tak silný, aby mohl převzít otcovu roli, rozhodli se vyhlásit zákaz incestu, kvůli kterému původně otce zabili. „*Společnost nyní spočívá na spoluvině za společný zločin, náboženství na vědomí viny a na lítosti nad ní a mravnost jednak na nutných potřebách společnosti, jednak na pokáních, která vědomí viny ukládá.*“²³

Freud chtěl dokázat univerzální platnost oidipovského komplexu a jeho hlavní úlohu ve vývoji lidstva, tato poslední část jeho práce se však stala terčem kritik mnoha autorů. Kraft například zmiňuje reakci amerického etnologa Alfreda Kroebera, který tvrdil, že nemusí nutně existovat přímá souvislost mezi totemismem a exogamií, dále neuznával srovnání divochů a civilizovaných neurotiků a naprosto odmítl Freudovo tvrzení, že účinek vraždy praotce a pocity viny jsou dědičné. Tabuizace patří mezi základní lidské reakce a tyto reakce mohou být jak individuální, tak kolektivní. Navíc základ tabuizace najdeme spíše už v preoidipální fázi života dítěte (před čtvrtým rokem života), pro kterou je typický existenciální strach (strach před smrtí, strach z opuštění), který je srovnatelný se strachem, který přichází při překročení tabu (strach z vyobcování). Pro oidipální fázi je typický strach z kastrace, což je strach jiného druhu.

Rovněž incestní tabu nelze odvozovat z prastarého zákazu. Exogamie má své odůvodnění v boji o přežití (člověk se v nové rodině setkává s novými vzorci myšlení, což obohacuje jeho reakce o další zkušenosti, zároveň se vytváří širší sociální síť).²⁴

---

²³ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*, 1991, s. 99.

²⁴ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 77-80.

1.3 Mary Douglasová - Čistota a nebezpečí

Problematikou tabu se zabývala i jedna z nejvýznamnějších představitelky britské symbolické a sociální antropologie Mary Douglasové, která v roce 1966 publikovala knihu *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*. Ve svém díle odmítla názor, který zastával například J. G. Frazer, že by příslušníci aliterárních společností vykazovali jiný způsob myšlení než lidé v západních společnostech a že by zde tedy existovala jakási hranice mezi primitivním a moderním způsobem myšlení. Svou tezi se snažila dokázat analýzou Starého zákona a poznatky, které získala při svém pobytu u afrického kmene Leleů. Ve své práci se zaměřila na analýzu pojmů čistoty, nečistoty, poskvrnění a tabu, jelikož představa poskvrnění se podle Douglasové objevuje v každé známé společnosti.²⁵

Přichází s myšlenkou, že každá společnost si vytváří určitý sociální řád, který slouží k jejímu zachování. Myšlenka poskvrnění, znečištění tak slouží k zachování sociálního řádu tím, že jsou zdůrazněny jevy jako nečistota a nepořádek, které tento řád narušují. Podle Douglasové je tedy nutné zkoumat čistotu, nečistotu, poskvrnění a tabu v sociálním a kulturním kontextu. Ke znečištění dochází následkem narušení hranic systému (řádu). Zdrojem takového znečištění jsou anomálie neboli takové věci a jevy, jejichž vlastnosti nějakým způsobem narušují hranice vymezené klasifikačním systémem. Jinými slovy tyto jevy nezapadají do předem daných kategorií a jsou tedy považované za nečisté.²⁶ Tuto svou myšlenku podpořila analýzou alimentárních tabu, která jsou uvedena v knize *Leviticus*, a která zde nyní budou přiblížena.

1.3.1 Alimentární tabu knihy *Leviticus*²⁷

Ve třetí kapitole své knihy nazvané *Ohavnosti knihy Leviticus* se Douglasová snaží podat vysvětlení dietních předpisů uvedených právě v knize *Leviticus* a *Deuteronomium*. Pro ilustraci zde uvedu, tak jako Douglasová, některé části zmíněných knih:

---

²⁵ SOUKUP, Martin in DOUGLASOVÁ, M. *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*, 2014, s. 12-13.

²⁶ HEŘMANSKÝ, Martin in DOUGLASOVÁ, M. *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*, 2014, s. 246-247.

²⁷ DOUGLASOVÁ, Mary. *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*, 2014, s. 80-98.

³Nejez žádnou ohavnost. ⁴Toto jsou zvířata, která smíte jíst: hovězí dobytek, ovce, koza, ⁵jelen, gazela, daněk, kozorožec, kamzík, antilopa a muflon. ⁶Ze zvířat smíte jíst každého přežvýkavého sudokopytníka. ⁷Nesmíte však jíst ty, kteří jsou jen přežvýkavci nebo jen sudokopytníci. Velbloud, zajíc a daman sice přežvykují, ale nemají rozdělené kopyto – budou tedy pro vás nečistí. ⁸Vepř sice má rozdělené kopyto, ale nepřežvykuje – bude tedy pro vás nečistý. Jejich maso nesmíte jíst, jejich zdechliny se nedotknete. ⁹Ze všech vodních živočichů smíte jíst tyto: Smíte jíst všechno, co má ploutve a šupiny. ¹⁰Cokoli nemá ploutve a šupiny, to jíst nesmíte – bude to pro vás nečisté. ¹¹Smíte jíst všechny čisté ptáky. ¹²Tyto však jíst nesmíte: orla, orlosupa, mořského orla, ¹³luňáka, sokola, různé druhy supů, ¹⁴všechny druhy havranů, ¹⁵dále pštrosa, sovu, racka, různé druhy jestřábů, ¹⁶sýčka, výra, ibise, ¹⁷pelikána, mrchožrouta, kormorána, ¹⁸čápa, různé druhy volavek ani dudka a netopýra. ¹⁹Také všechna okřídlená havěť pro vás bude nečistá – nesmí se jíst. ²⁰Všechno čisté ptactvo však jíst smíte.²⁸

²„Mluvte k synům Izraele: Ze všech živočichů na zemi smíte jíst tyto: ³Smíte jíst každého přežvýkavého sudokopytníka.

⁴Nesmíte však jíst ty, kteří jsou jen přežvýkavci nebo jen sudokopytníci. Velbloud sice přežvykuje, ale nemá rozdělené kopyto – je tedy pro vás nečistý. ⁵Daman sice přežvykuje, ale nemá rozdělené kopyto – je tedy pro vás nečistý. ⁶Zajíc sice přežvykuje, ale nemá rozdělené kopyto – je tedy pro vás nečistý. ⁷Prase sice má rozdělené kopyto, ale nepřežvykuje – je tedy pro vás nečisté. ⁸Jejich maso nesmíte jíst, jejich zdechliny se nedotknete. Budou pro vás nečistí.

⁹Ze všech vodních živočichů smíte jíst tyto: Smíte jíst všechny sladkovodní i mořské tvory, kteří mají ploutve a šupiny. ¹⁰Všichni mořští i sladkovodní tvorové bez ploutví a šupin (ať už drobná vodní havěť nebo velcí vodní tvorové) však pro vás budou ohavností ¹¹a ohavností pro vás zůstanou. Jejich maso nesmíte jíst, jejich zdechliny se budete štítit. ¹²Cokoli ve vodách nemá ploutve a šupiny, bude pro vás ohavností. ¹³Toto jsou ptáci, jichž se budete štítit. Nesmějí se jíst, jsou ohavní: orl, orlosup, mořský orl, ¹⁴luňák, různé druhy jestřábů, ¹⁵všechny druhy havranů, ¹⁶dále pštros, sova, racek, různé druhy sokolů, ¹⁷sýček, kormorán, výr, ¹⁸ibis, pelikán, sup, ¹⁹čáp, různé druhy volavek a také dudek a netopýr.

---

²⁸ Dt 14, 3-20.

²⁰Všechny křídlatý hmyz lezoucí po čtyřech pro vás bude ohavností. ²¹Smíte z něj ale jíst to, co má další členěné nožky ke skákání po zemi, ²²jako jsou různé druhy kobylek, sarančat, cvrčků a koníků. ²³Všechny ostatní křídlatý čtvernohý hmyz pro vás bude ohavností.

²⁴Těmito živočichy byste se poskvřnili. Kdokoli se dotkne jejich zdechliny, bude nečistý až do večera. ²⁵Kdokoli by nesl něco z jejich zdechliny, vypere svůj oděv a bude nečistý až do večera.

²⁶Každý kopytník, který nemá rozdělené kopyto a který nepřezvykuje, pro vás bude nečistý. Kdokoli se ho dotkne, bude nečistý. ²⁷Každý čtyřnohý živočich, který chodí po tlapách, pro vás bude nečistý. Kdokoli se dotkne jejich zdechliny, bude nečistý až do večera. ²⁸Kdokoli by nesl jejich zdechlinu, vypere svůj oděv a bude nečistý až do večera. Jsou pro vás nečistí.

²⁹Z drobné havěti hemžící se po zemi pro vás bude nečisté toto: lasice, krysa, různé druhy ještěřů, ³⁰gekon, varan, ještěřka, mlok a chameleon. ³¹To je pro vás ze vší havěti nečisté. Kdokoli se dotkne jejich mršiny, bude nečistý až do večera. ³²Cokoli, nač jejich mršina upadne, bude nečisté. Ať je to předmět ze dřeva nebo oděv, kůže, pytlovina či jakékoli náradí, položí se to do vody a bude nečisté až do večera; potom to bude čisté.

³³Kdyby taková mršina spadla do nějaké hliněné nádoby, všechno v ní bude nečisté a nádobu musíte rozbít. ³⁴Každý pokrm, který přišel do styku s vodou z té nádoby, bude nečistý. Také každý nápoj v jakékoli takové nádobě bude nečistý. ³⁵Cokoli, nač upadne taková zdechlina, bude nečisté. Pec i krb budou zbořeny – jsou nečisté a nečisté pro vás zůstanou. ³⁶Pramen nebo jímka na vodu ovšem zůstanou čisté. Cokoli se však dotkne takových zdechlin, bude nečisté. ³⁷Když taková zdechlina upadne na jakékoli osivo, zůstane osivo čisté. ³⁸Bylo-li však předtím, než na něj taková zdechlina upadla, namočené vodou, bude pro vás nečisté.

³⁹Když pojde nějaké zvíře, které smíte jíst, bude ten, kdo se dotkl jeho zdechliny, nečistý až do večera. ⁴⁰Kdo by z té zdechliny něco snědl, vypere svůj oděv a bude nečistý až do večera. Také ten, kdo by tu zdechlinu nesl, vypere svůj oděv a bude nečistý až do večera.

⁴¹Veškerá havěť hemžící se po zemi pro vás bude ohavností, nejezte ji. ⁴²Nesmíte jíst žádnou havěť hemžící se po zemi, ať už se plazí po břiše nebo leze po čtyřech či více nohách. Je to ohavnost.²⁹

---

²⁹ Lv 11, 2-42.

Všechny interpretace těchto předpisů, které byly učiněny, spadají podle Douglasové do dvou kategorií. Buď se jedná o názor, že jsou tato pravidla nahodilá a bezvýznamná, protože sledují disciplinární záměr, nebo zastupují názor, že se jedná o alegorie ctností a neřestí.³⁰

Douglasová je však přesvědčená, že Starý zákon nelze interpretovat nahodile, ale vzhledem k tomu, že každé přikázání je uvozeno příkazem svatosti, je nutné interpretovat text z tohoto úhlu pohledu. Je tedy třeba zaměřit se na protiklad mezi svatostí a ohavností, který tak dá zákazům potřebný smysl. Hebrejskou ideu svatosti lze podle ní poznat zkoumáním přikázání, kterým se lidé podvolují. Pokud se lidé přizpůsobí svatosti, to znamená, žijí život podle přikázání, tak prosperují. Svatost je ztělesněna úplností, tvrdí Douglasová, a vyžaduje, aby se různé třídy věcí nemíchaly. Je třeba dodržovat rozlišování a řád. Svatost je řád, jednota, celistvost. Douglasová je tak přesvědčená, že dietní předpisy pouze rozvíjejí metaforu svatosti v těchto směrech. Pasterec by měl jíst přežvýkavé sudokopytníky, ti jsou vzorem správné, čisté stravy. Hospodářská zvířata tak obdržela od Hospodina požehnání a úkolem hospodáře bylo si požehnání udržet, dodržovat řád (to znamená, že není například možné žádné křížení). Člověk tak měl se svým dobytkem smlouvu, stejně jako ji měl Bůh s člověkem. V tom také podle Douglasové spočívá rozdíl mezi domácí a divokou zvěří. Divoká zvěř smlouvu, která by ji ochraňovala, nemá. Pokud tedy musí pasterec jíst divokou zvěř, měla by být stejného druhu (sdílet dané znaky). Například zajíc sice přežvykuje, ale není to sudokopytník a je tedy zakázán. Naopak prase je sudokopytník, ale není přežvýkavec, a proto je také zakázáno. Co se týče ostatních zvířat, rozhoduje o jejich čistotě to, jak žijí ve třech elementech - voda, země, vzduch. Nečistá zvířata jsou tedy ta zvířata, která jsou nedokonalá v porovnání s ostatními zvířaty své třídy, nebo ta, jejichž třída je v rozporu s obecným uspořádáním světa. Jedná se tedy o anomálie.

Leviticus přiděluje každému živlu patřičný druh zvířat. Ve vzduchu létají dvounozí ptáci s křídly, ve vodě plavou ryby s šupinami a ploutvemi a na zemi poskakují, skáčou, chodí čtyřnohá zvířata. Jakýkoli tvor, který nevykonává správný pohyb ve správném živlu, je v rozporu se svatostí a je tedy nečistý. Například krokodýl či krtek jsou nečistí, protože mají dvě ruce a dvě nohy, ale chodí po čtyřech místo po dvou, had je nečistý, protože se po zemi plazí, kobylička může být považována jak za čistou, tak za nečistou.

---

³⁰ DOUGLASOVÁ, Mary. *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*, 2014, s. 82-83.

Čistou a tedy vhodnou potravou pro člověka je kobyłka pouze tehdy, když skáče. Pokud se plazí je nečistá a tedy nevhodná ke konzumaci.

„Jsou-li navrhované interpretace zakázaných zvířat správné, pak lze dietní příkázání chápat jako znaky, které každou chvíli podněcovaly k meditaci nad jedíností, čistotou a celistvostí Boha. Díky příkazům vyhýbání se nabyla svatost v každém setkání s říší zvířat a u každého jídla tělesného vyjádření. Dodržování dietních předpisů by tudíž bylo smysluplnou součástí velkého liturgického aktu přijetí a chvály, který vyvrcholil v chrámové oběti.“³¹

Douglasová se na tomto a dalších příkladech, které rozebírá ve své knize, snažila ukázat, že neexistuje rozdíl mezi primitivním a moderním způsobem myšlení, jak již bylo řečeno, a že i naše sekulární pojetí špíny je symbolické. I když je naše snaha vyhnout se špíně motivována hygienou a naše představa špíny je ovlivněna znalostí patogenů, tak odstraníme-li tyto dva parametry z našich představ, zůstane nám definice špíny jako nemístné věci. Nečisté je tedy to, co se nenachází na svém místě, co narušuje řád. Naše představa špíny je tak podle Douglasové analogická tabu v „primitivních“ kulturách. Špína je vedlejším produktem systematického třídění a řádu věcí. Jedná se o relativní ideu. Toto tvrzení dokládá na příkladu jídla, které samo o sobě za nečisté nepovažujeme, ale špínou se stává ve chvíli, kdy přijde do kontaktu s naším oblečením.³²

---

³¹ DOUGLASOVÁ, Mary. *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*, 2014, s. 98.

³² Tamtéž, s. 72-74.

1.4 Hartmut Kraft - Tabu - Magie a sociální skutečnost

Dalším autorem zabývajícím se pojmem a problematikou tabu je německý psychoanalytik a lékař pro nervová onemocnění Hartmut Kraft. Ve své knize *Tabu - Magie a sociální skutečnost* z roku 2004 se zaměřuje především na funkce, které tabu plní v rámci společnosti a na příkladech z politiky, medicíny, teologie či našeho každodenního života ukazuje, jak jednotlivá společenská tabu fungují. Své pojednání uvádí kapitolou *Deset tezí o tabu*, které zde krátce představím.

1.4.1 Kraftovy teze o tabu³³

První tezí, kterou Kraft formuluje, je myšlenka, že tabu a tabuizace jsou aktuálními fenomény naší společnosti. Důkazem toho jsou podle Krafta například média a různá nově vznikající jazyková tabu. V současnosti je stále více poukazováno na to, jak se pod vlivem politické korektnosti vytrácí svoboda projevu.

Při pokusu stanovit další tezi se Kraft zaměřuje na naše chápání pojmu tabu, kdy se odkazuje na Sigmunda Freuda a jeho práci *Totem a tabu*, a dochází tak k definici tabu jako imperativu vyhnutí, při jehož překročení hrozí jedinci vyobcování ze společnosti. Také dospívá k názoru, že tabu se neustále proměňují. Změny ve společnosti znamenají vždy proměnu určitých tabu a naopak překračování tabu má za následek změnu společnosti. Jako prostředek, který společnost používá ke zkoušení a překračování hranic tabu, slouží podle Krafta vtipy.

V další tezi se Kraft zaměřuje na funkci tabu a přichází s myšlenkou, že funkcí tabu je vytvoření a udržování identity. Pokud mluvíme o své identitě, musíme nějakým způsobem definovat, co k nám patří a co nikoli a tabu tak tvoří určitou hranici mezi těmito dvěma aspekty. Touto tezí se budu později zabývat podrobněji. Vzhledem k tomu, že každá skupina a dokonce každý člověk mají svá vlastní tabu, vyvstává nám zde další teze, že tabu jsou relativní a proměnlivá v návaznosti na kontext. To, co je tabu pro mne, nemusí být tabu pro někoho jiného.

Přestože se fenomén tabu vyskytuje ve všech kulturách, neexistuje žádné „pratabu“, ze kterého bychom mohli naše tabu odvozovat tak, jak se o to pokoušel S. Freud. O této Freudově snaze pojednávala část práce s názvem *Infantilní návrat k totemismu*.

---

³³ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 7-13.

Tabu funguje jako interpersonální obrana, definuje osoby či skupiny. Kdo tabu své skupiny překročí, je vyobcován. Tato hrozba vyobcování vzbuzuje v lidech strach odpovídající existenciálním strachům, které vznikají v raném dětství (preoidipální fáze). Tabu tak působí jak na psychiku člověka, tak na mezilidské vztahy a jedná se tedy o psychosociální mechanismus. Existují jak tabu vědomá (ta, která si uvědomujeme), tak i tabu nevědomá.

V Polynésii, odkud slovo tabu pochází, byl tento pojem spojen s pojmem mana (viz kap. *Původ a význam pojmu tabu*). Čím více mana (moci) objekt má, tím větší je působnost tabu. Kraft je tedy přesvědčen, že u každého tabu, je potřeba položit si otázku, kolik má mana. S tím souvisí jeho poslední teze a to, že mana vzniká skupinovou interakcí a pokud víme, jaká mana je připisována nějakému konkrétnímu objektu, můžeme pochopit šíření a způsob účinku tabu.

1.4.2 Tabu a jejich funkce podle Hartmuta Krafta

Kraft se ve své knize zabývá především funkcemi, které tabu ve společnosti plní, a pátrá po tom, zda je možné definovat jednu funkci, která je společná všem tabu. Podle sociologů slouží tabu ke zmenšování sociálních konfliktů tak, že protikladné věci se od sebe oddělí a na věci, které nelze s určitostí zařadit do žádné kategorie, se uvalí tabu. Na tuto koncepci Kraft navazuje a obohacuje ji o myšlenku budování a podpory identity a to jak jedince, tak společnosti. Tabu tak definuje jako psychosociální strategie, jejichž úkolem je budování a udržení jak individuální, tak kolektivní identity.³⁴

Při definici pojmu identita rozlišuje Kraft tři různá hlediska, která nám pomáhají pochopit a definovat identitu: sociologické, psychické a psychoanalytické. Sebepojetí neboli kulturní identitu získává jedinec, skupina nebo národ během kulturněhistorického vývoje. Toto sebepojetí se týká oblasti hodnot, zvyků a schopností.

Při definování individuální identity dále vychází z poznatků E. Eriksona. Identitu tedy Kraft chápe jako průnik společenských očekávání a vnitřních skutečností naplněných našimi potřebami a přáními. Jedná se o neukončený proces, jehož cílem je hledání rovnováhy.

Z psychoanalytického hlediska je nutné identitu chápat jako prožívání sociálně zrcadleného já. Jedná se o vývojový proces, který začíná v nejranější fázi dětství a ve

---

³⁴ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 96-97.

kterém hraje klíčovou úlohu matka dítěte. Pokud matka plní funkci jakéhosi zrcadla, dokáže dítě vnímat samo sebe. Matka a okolí dítěte, které na něj přenáší své představy, obavy a přání, tak mají výrazný vliv na dítě a jeho sebevnímání. Člověk se pro udržení vlastní identity potřebuje zrcadlit v očích svých blízkých. V tomto momentu Kraft spatřuje funkce tabu i způsoby, jakými fungují. Konstatujeme-li, že tabu jsou imperativy vyhnutí, které v sobě nesou silný afektivní náboj, a že jejich překročením dochází k vyobcování ze společnosti, pak je nutně podle Krafta musíme považovat za regulátory naší identity. Pokud se od nás naše okolí odvrátí, hrozí nám ztráta zrcadla, což má za následek ohrožení naší identity.

Kraft tato svá tvrzení dokazuje na příkladech dvou tabu. Jedno z nich se týkalo psychoterapeutky, která mu vyprávěla, že měla potíže při léčení mladé ženy, která jí vyprávěla, že by se i přes veškeré výčitky chtěla vyspat se svým švagrem. Psychoterapeutka se necítila dobře a nevěděla, co by jí měla poradit. Teprve když tento svůj problém rozebírala v rámci semináře s dalšími odborníky, mezi kterými byl i Kraft, uvědomila si, že si při zmínce své pacientky vybavila svou vlastní sestru, která se kdysi vyspala s jejím přítelem. Na otázku skupiny, jak reagovala na tuto událost, odpověděla, že s přítelem se rozešla a se sestrou jela na dovolenou. Mezi ní a sestrou nedošlo k žádné reakci na tuto situaci, což skupinu překvapilo. Terapeutka se zamyslela a pak jim vysvětlila, že u nich doma držely všechny ženy při sobě jako spiklenci, protože na muže se nedá spolehnout, a že vlastně mezi sebou měly takové tabu, že se nikdy nepohádají, protože rozbrojů kolem je dost. Když se jí tedy pacientka svěčila se svou situací, dostala se terapeutka podle Krafta do konfrontace se svým rodinným tabu, a proto nevěděla, jak by měla reagovat. Tabuizace konfliktů, kterou si ženy vytvořily, tak zajišťovala identitu jejich skupině.

Druhé tabu, které v tomto kontextu Kraft zmiňuje, je tabu z oblasti dolnorýnské nížiny, podle kterého nesmí ovdovělý manžel/manželka týden používat společnou kuchyni, to znamená vařit ani nakupovat. V tu chvíli nastupují sousedé a blízcí, kteří se o ovdovělého partnera týden starají. Vdovec/vdova nemusí o pomoc prosit, jejich sebeúcta tak je ušetřena a sousedům se pocit vlastní sebeúcty zvýší díky rozhodnutí ovdovělému člověku dobrovolně pomoci. Toto tabu totiž není postaveno jako příkaz pro sousedy, ale jako zákaz pro ovdovělého partnera, tudíž je veškerá péče sousedů považována za dobrovolnou.³⁵

---

³⁵ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 98-101.

1.4.3 Překračování tabu podle Krafta³⁶

Překročíme-li tabu, dostáváme se do oblasti silných afektivních nábojů. Překročení tabu je považováno za útok na identitu jedince či skupiny. Důvody překračování tabu vyplývají z jejich funkcí, tvrdí Kraft. Jestliže tabu vytváří a zajišťují identitu, jejich překračování umožňuje další vývoj a změnu identity. V průběhu života se každý z nás stává členem různých vrstevnických skupin. Takové členství nás zavazuje k uznávání tabu, která si skupina vytvořila. Pokud se naše názory začnou odlišovat, nechceme skupinová tabu nadále uznávat, „jednoduše“ je překročíme a skupinu opustíme. O tom, jak jednoduché/složité pro nás překročení tabu bude, rozhoduje, jak je pro nás příslušenství k dané skupině důležité, tedy jaké následky pro nás vyplynou tím, že budeme z této skupiny vyobcováni. Jednodušší tak pro nás bude překročení tabu například vrstevnické skupiny, než tabu rodinných.

Překročení tabu ale nikdy není úplně jednoduchou záležitostí. Abychom mohli tabu překročit, musíme je nejdříve poznat. Jak již bylo několikrát zmíněno, následkem překročení tabu bývá vyobcování z kolektivu. Člověk, který tabu překročí, se tak stává sám tabu. Je vyobcován, dostává se za hranici - co patří ke skupině/co k ní nepatří. Toto území je pro nás neznámé a spojené s pocity strachu. Opustit důvěrně známé prostředí, vyvolává strach. Subjektivním projevem tohoto strachu může být například zrudnutí kůže, nadměrné pocení, bušení srdce a v krajním případě třeba infarkt. Pokud by měla tato reakce za následek smrt, museli bychom mluvit o smrti psychogenní.

Nabízí se tedy otázka, kdo by se tedy měl odhodlat k prolomení tabu a proč. Kraft odpovídá takto: „*Ztratí-li tabu svou funkci při zajišťování ochrany a budování identity, stane se přítěží a ve společnosti začne sílit tlak na jeho odstranění. Tento tlak se stává stále silnějším protihráčem reálného, často však jen mylně přisuzovaného mana zadavatele a strážců tabu.*“³⁷

Pokud se bavíme o úskalích spojených s překračováním tabu, měli bychom také zmínit, proč se vůbec tabu podrobujeme, v čem mají svůj původ. Důvody pro vznik tabu mohou být různé. Některá tabu vznikají jako naše reakce na prožité trauma (autonehoda, přírodní katastrofa, válka atd.) a jejich cílem je vyhnout se čemukoli, co by nám traumatickou událost připomnělo. Tabu také mohou vznikat v návaznosti na prožívání

---

³⁶ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 150-166 a 180-187.

³⁷ Tamtéž, s. 160.

ambivalentního konfliktu, jak ukázal S. Freud. Tabuizace sice není řešením konfliktu, ale vytváří alespoň přijatelnou společenskou formu. Příkladem je incestní tabu.

Dalším důvodem může být určitá mocenská pozice, která jedinci umožňuje potlačení všech negativních aspektů, které by mohly zpochybnit jeho identitu, tak jako se to stalo při tabuizaci sexuálního zneužívání mladistvých katolickými kněžími. V neposlední řadě můžeme najít tabu, která vznikla čistě z pragmatických důvodů. Jako příklad uvádí Kraft zákaz pojidání vepřového masa v židovské a muslimské tradici, který má v podstatě ekonomické a hygienické důvody. Chov prasat na Blízkém a Středním východě by byl výrazně nákladnější než chov přežvýkavců a vepři zároveň často přenášeli parazity.

Přestože dochází k překračování a odbourávání zavedených tabu, vznikají zároveň tabu nová. Jedná se tedy o proces, který je neustále v pohybu. Kraft tuto část uzavírá slovy: „*Tabu zajišťují identity – překračování tabu umožňuje vývoj.*“³⁸

1.5 Shrnutí teoretických východisek

Jak jsme se mohli přesvědčit při podrobném zkoumání různých teorií týkajících se tabu, je možné tabu a tabuizaci přisoudit řadu různých funkcí. James George Frazer ve svém etnologickém výzkumu považoval tabu za nástroj magického ovlivňování světa. Sigmund Freud spatřoval v tabu určitou podobnost s neurózou a domníval se, že bychom tak pochopení různých tabu mohli využít jako klíč k řešení ambivalentních konfliktů. Mary Douglasová spatřovala v tabu ochranu sociálního řádu, který si společnost vytváří za účelem jeho zachování. Tabu jsou pak takové věci a jevy, které nezapadají do předem vytyčených kategorií a mohly by tedy narušit řád. Hartmut Kraft pracoval s teoriemi Frazera či Feuda a snažil se v nich najít motiv, který by mohly mít společný.

Kraft se ve své knize domnívá, že tímto společným a ústředním motivem všech tabu je, jak již bylo zmíněno výše, identita. Tabu tak společně s mýty, rituály, náboženskými a politickými směry přispívají k vytváření a zachování skupinové identity. Kdo se podrobuje tabu nějaké skupiny, je považován za člena této skupiny. Tabu jasně stanovují, kdo je nebo není její součástí. Tabu posilují soudržnost skupiny tím, že

---

³⁸KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 185.

jednotliví členové si platnost a smysluplnost tabu neustále potvrzují. Tabu zároveň představují důležité psychosociální mechanismy, jejichž pomocí dochází k uspokojování potřeby vymezení se vůči ostatním jedincům či skupinám. Tento mechanismus tak může úspěšně odvracet obavy ze ztráty identity.³⁹

---

³⁹ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 183.

2. Tabu a stravovací návyky

V této a následující části práce se zaměřím již na konkrétní typy a příklady tabu. Jelikož se tabu projevuje ve všech možných oblastech společnosti a kultury a tato oblast je velmi široká, rozhodla jsem se vybrat tabu, která se týkají jídla a pokrmů a tabu jazyková. Tyto oblasti jsem zvolila záměrně, jelikož se domnívám, že tyto jevy se vyskytují v různých kulturách univerzálně. V této části práce tak budou přestaveny stravovací návyky a omezení, která souvisejí s totemismem. Poté se zaměřím na tabu, jež vychází ze stravovacích návyků judaismu. Dále se zaměřím na křesťanskou tradici a s ní související půst a nakonec se stručně podívám na zákazy týkající se jídla v islámské kultuře.

2.1 Stravovací omezení totemismu

V první části práce jsme se pojmem totemismus již setkali v rámci Freudova pohledu na problematiku tabu. Přesto zde shrnu některé důležité myšlenky týkající se tohoto systému. Slovo totem („totam“) pochází z odžibvejského jazyka, kterým mluví indiánské etnikum Algonkinů žijících v Kanadě. Významem tohoto slova je příbuzenství či rodinný emblém a používalo se k označování skupiny bytostí, jež pojilo mytické příbuzenství. Totemismus je potom představa o příbuzenství jedince či skupiny lidí s určitou bytostí, věcí či jevem. Totemem bývá nejčastěji zvíře, ale může to být i rostlina nebeské těleso nebo méně často přírodní jev. Totem je praotcem, mytickým příbuzným této skupiny. Zároveň se nejedná o žádné konkrétní zvíře či rostlinu. Toto označení je obecné. O vysvětlení totemismu se pokoušela řada myslitelů a badatelů. Jedním z vysvětlení může být to, že se jedná o výraz těsné vazby mezi zvířetem či rostlinou a archaickým člověkem.⁴⁰ Francouzský sociolog Émile Durkheim spatřoval v totemismu nejstarší podobu náboženství, zatímco francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss tuto myšlenku odmítal a totemismus považoval za systém či prostředek, který reguluje skupiny lidí a slouží k uspořádání vztahů mezi nimi samotnými a jejich

---

⁴⁰ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost: Věda o náboženství a její historické kořeny*, 2010, s. 44-45.

vztahů ke světu.⁴¹ Já se však budu nadále opírat především o myšlenky Émila Durkheima, které publikoval ve své knize *Elementární formy náboženského života*.

Durkheim ve své knize zkoumá totemismus především u australských kmenů, ale i u kmenů severoamerických indiánů. Základní jednotkou či pojmem, ze kterého vychází, je klan. Klan představuje základní stavební jednotku australských kmenů. Každý kmen se sestává z několika klanů a každý klan v rámci tohoto jednoho kmene má svůj vlastní totem. Všichni členové určitého klanu považují totem za svého prapředka a odvozují od něho své příbuzenství. Jak již bylo řečeno, totemem bývají nejčastěji zvířata či rostliny. Durkheim rozlišuje dvě základní funkce všech věcí; profánní nebo naopak posvátnou. Obvyklou profánní funkcí živočichů a rostlin je sloužit lidem jako zdroj obživy. Pokud však nějaké zvíře či rostlina slouží jako totem určitého klanu, je mu propůjčen charakter určité posvátnosti, který se projevuje nejčastěji v zákazu konzumace tohoto živočicha či rostliny. Konzumace takového zvířete či rostliny je potom možná pouze jako součást společné mystické hostiny, jak bude ještě později vysvětleno. Pokud někdo překročí zákaz konzumace svého klanového totému, vystavuje se obrovskému nebezpečí. Nehrozí zde však žádné potrestání od ostatních členů klanu. Trest je zde spojen s tabu. Nebezpečí představuje víra, že pokud někdo pozře vlastní totem, postihne ho nemoc či smrt. V totému totiž sídlí obávaný duch, který má posvátný charakter a který nemůže vstoupit do profánního organismu, aniž by mu nezpůsobil újmu či ho úplně nezničil.⁴²

2.1.1 Negativní kult versus pozitivní kult

Vzhledem k tomu, že byl Durkheim přesvědčen, že totemismus představuje prvotní formu náboženství, zabýval se systémem praktik a rituálů kmenů, u kterých byl totemismus zjištěn. Podle Durkheima má každý kult dva aspekty - negativní a pozitivní, které spolu úzce souvisí. Negativní kult představuje rituály, které mají zabránit nežádoucímu směšování profánního s posvátným. Jedná se tedy o systém určitých zákazů a vyhnutí. Tím, že se člověk zřekne profánního světa, přiblíží se světu posvátnému. Negativní kult tak uvádí člověka do náboženského života. Cílem pozitivního kultu je naopak udržování oboustranných pozitivních vztahů

---

⁴¹ BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*, 2008, s. 136-139.

⁴² DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života*, 2002, s. 112-141.

s náboženskými silami a jejich řízení a usměrňování (jedná se o různé slavnosti či oběti).⁴³

Negativní kult tedy zahrnuje takové rituály, které mají za cíl zakázat určité druhy jednání. Jinými slovy jedná se o tabu. Durkheim však přísně rozlišuje mezi náboženskými zákazy a magickými zákazy. Porušení náboženského zákazu má za následek nemoc či smrt a zároveň také veřejné odsouzení, jelikož ten, kdo zákaz porušil, urazil veřejné smýšlení. Porušení magického zákazu je ale trestáno pouze materiálními následky, neboť neexistuje žádný magický hřích.⁴⁴

Durkheim se tedy dále zabývá pouze náboženskými zákazy a ty rozlišuje na další skupiny. Jedním ze základních náboženských zákazů je zapovězení kontaktu. Zvláště intimní kontakt představuje požití potravy, a proto je tedy většinou zakázáno požívat zvířata či rostliny, které slouží jako totem. Tento zákaz se vztahuje na většinu členů klanu s výjimkou starců. Ti se totiž těší takové náboženské úctě a dosahují takového stupně posvátnosti, že se na ně tento zákaz nevztahuje. Původ tohoto zákazu bývá vysvětlen mytickou příbuzností mezi člověkem a zvířetem / rostlinou. Profánní bytosti tedy nemohou konzumovat určitý druh potravy, jehož charakter je posvátný a naopak jiné druhy potravy jsou pro svůj profánní charakter zakazovány osobám posvátným. Díky takto rozsáhlému systému, který určuje, co kdo smí a nesmí sníst, dochází k tomu, že některá zvířata slouží jako potrava výhradně pro starce, jiná zase výhradně pro ženy.⁴⁵

Dalším druhem náboženského zákazu je zákaz určitého jednání. Pokud se na tento zákaz podíváme z hlediska zákazů vztahujících se k potravě, říká Durkheim toto: „*Akt přijímání potravy je sám o sobě profánní, protože se odehrává každý den a slouží v podstatě materiálním a utilitárním potřebám - je součástí naší běžné existence. Proto je v náboženském období zakázán.*“⁴⁶ Pro náboženské období je tedy typický půst.

Spousta stravovacích omezení se také váže k rituálu iniciace. Mladý muž, který podstupuje iniciační rituál, se nachází ve zvláštním stavu, který má postupně zatlačit veškerou profánnost. Cílem iniciačního rituálu je, získat přístup ke kultu, který je mladíkovi do té doby odepírán. Během rituálu iniciace tak mladý muž nesmí požívat řadu jídel, například jídla, která jsou považována za typicky ženská. Často se musí podrobovat přísnému půstu nebo je nucen pozřít nějaké odporné jídlo, Jíst smí pouze

---

⁴³ DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života*, 2002, s. 327 a 356.

⁴⁴ Tamtéž, s. 328-329.

⁴⁵ Tamtéž, s. 331-332.

⁴⁶ Tamtéž, s. 335.

tolik, kolik je nezbytně nutné. Jídla se při tom nesmí sám dotýkat, musí ho tak krmit jeho kmotři, kteří ho při rituálu doprovázejí. Někdy je nucen o jídlo žebrať. Jelikož je iniciační obřad zakončován rituální koupelí, nesmí mladý muž podstupující tento rituál jíst vodní ptáky, kteří tento rituál připomínají. Také má zakázáno jíst zvířata, která šplhají ve vrcholcích stromů, protože žijí příliš blízko boha iniciace, který sídlí na nebesích. Pokud je při rituálu někomu vyražen zub, je tento zub považován za posvátný, a proto ten, kterému byl zub vyražen, nesmí jíst zvířata, kterým vyčnívají zuby, jelikož připomínají tento vyražený zub. Podstatnou složkou negativního kultu tak tvoří askeze a utrpení. Pouze díky nim je možné dosáhnout vysokého stupně náboženské úcty.⁴⁷

Zákaz požívání totemového zvířete či rostliny pro obyčejné členy klanu přestává platit ve chvíli, kdy je praktikován takzvaný pozitivní kult. Pozitivní kult bývá praktikován při různých slavnostech a jeho součástí bývá rituální hostina, které se účastní všichni členové klanu a během které bývá pojídán klanový totem za účelem propojení členů klanu s jejich božstvem a zajištění plodnosti a hojnosti tohoto druhu (zvířete / rostliny). Protože ale předmětem této části práce jsou tabu a zákazy spojené s konzumací určitých druhů potravin, nebudu se pozitivním kultem nadále zabývat.

2.2 Stravovací omezení v judaismu

Judaismus je termín, který označuje židovské náboženství. Toto náboženství je nejstarším existujícím monoteistickým náboženstvím a váže se k němu řada specifických zákazů či příkazů. Já se zde však opět zaměřím na zákazy vztahující se ke stravování. Některé skutečnosti byly již zmíněny v první části práce, konkrétně v té části, která se věnovala pojetí problematiky tabu u antropoložky Mary Douglasové. V této části práce se zaměřím na stravovací zvyky judaismu obecně a představím zde termíny jako „*kašrut*“, „*košer*“ či „*micvot*“.

Úvodem je potřeba zdůraznit, že judaismus na rozdíl od křesťanství nepraktikuje žádnou formu askeze. Neexistuje zde žádné odříkání. K lidské přirozenosti patří jak sexualita, tak i jídlo a pití. Důležité však pro židovství je, jak tyto věci posvětit, tak aby člověka co nejvíce přiblížily Bohu a odlišily ho tak od zvířat. Proto zde existují zákazy

---

⁴⁷ DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života*, 2002, s. 332-349.

a příkazy tzv. micvot, které mají lidské činy usměrňovat tak, aby tyto činy získaly co nejvyšší smysl.⁴⁸

2.2.1 Židovská rituální kuchyně - kašrut

Je známo, že Židé nesmí jíst vepřové maso, přísně oddělují masné a mléčné výrobky či nekonzumují žádné živočichy, kteří mají ulitu. Pro tato omezení existují mimo jiné lékařská zdůvodnění. Prasata se válejí v bahně a jejich maso je tak zvláště v teplých krajích zamořeno různými parazity. Výzkumy také dokázaly, že maso upravované se smetanou může způsobovat velmi vážné zažívací potíže atd.⁴⁹ Odborníci na výživu dnes tvrdí to, co Židé věděli již dávno, že jídlo, které konzumujeme, má vliv na naši duši a tedy na náš duševní stav. Jinými slovy: „*Jme to, co jíme.*“⁵⁰ Přesto ale nejsou tyto lékařské a hygienické důvody tím hlavním důvodem pro kašrut - pravidla košer stravování. Pravidla kašrutu sledují jeden hlavní cíl: rozlišování mezi čistým a nečistým, mezi pozemským a svatým. Jedině tímto rozlišením a plněním Božích zákazů a příkazů (micvot) můžeme dát tak běžné věci, jako je příprava a požívání jídla, vyšší smysl a přiblížit se Bohu: „*Já jsem Hospodin, váš Bůh. Posvěťte se a buďte svatí, neboť já jsem svatý.*“⁵¹

Základní pravidla kašrutu a košer stravování jsou:

1. Je dovoleno jíst maso zvířat, která jsou sudokopytníci a zároveň přežvýkavci (ovce, kozy, hovězí, vysoká zvěř atd.). Zakázání jsou vepři, velbloudi, koně či osli.
2. Košer potravu představuje také drůbež (kachna, husa, slepice atd.). Dravci a ptáci, kteří zacházejí s kořistí jako dravci, jsou zakázáni.
3. Je dovolené jíst všechny druhy ryb, které mají ploutve a zároveň šupiny. Je tedy zakázáno jíst například žraloka, rejnoka, úhoře, dravé ryby.
4. Je zakázáno jíst plazy, obojživelníky, měkkýše, korýše a hmyz. Med se však jíst smí, přestože pochází od hmyzu.
5. Je potřeba přísně oddělovat masitou stravu od stravy mléčné. „*Vždyť jsi svatý lid Hospodina, svého Boha. Nebudeš vařit kůzle v mléce jeho matky.*“⁵²

⁴⁸ SPIEGEL, Paul: *Kdo jsou Židé?*, 2007, s. 129-130.

⁴⁹ Tamtéž, s. 130.

⁵⁰ KREKULOVÁ, Alena: *A nazveš den odpočinku potěšením*, 1997, s. 10.

⁵¹ Lv 11, 45.

⁵² Dt 14, 21.

Není tedy povoleno konzumovat například masitý pokrm se sýrem. Dále je nutné mít dvě sady nádobí a příborů. Jednu sadu na přípravu a konzumaci pokrmů z masa a jednu na pokrmy z mléka a na mléčné výrobky. Tyto sady se také nikdy nesmí myt společně. Pokud byla požitá masitá strava, je povoleno konzumovat mléčné výrobky až po určité době. Tento časový limit se řídí podle toho, zda se jedná o ortodoxního Žida či Žida, který je poněkud liberálnějšího rázu. Zpravidla se však jedná o dobu tří až šesti hodin. Pokud je tomu naopak a došlo nejdříve k požití mléčné stravy, pak stačí počkat zpravidla pouze jednu hodinu či si jenom vypláchnout ústa a sníst kousek chleba před konzumací masa.

6. Vejce, košer ryby, ovoce, zelenina, luštěniny, houby, těstoviny či chléb jsou tzv. *parve*. Tato jídla mohou být jak součástí masných pokrmů, tak součástí mléčných pokrmů. I zde však platí pravidlo odděleného nádobí. Pokud jsou tak například vejce připravována pro masný pokrm, musí být vařena v hrnci určeném pro masné pokrmy a naopak. Pokud jsou *parve* potraviny připravovány k samostatné konzumaci, je zvykem mít ještě třetí sadu nádobí vyhrazenou pro *parve* potraviny.⁵³

Toto jsou základní zákazy a příkazy týkající se košer jídla. Pravidel pro košer stravování je samozřejmě více, my se teď ale vrátíme ještě k problematice masa.

To, že se stanoví, které maso se smí jíst a které ne, neznamena ještě, že maso vhodné ke konzumaci je košer. Aby bylo maso košer, je nutné, aby příslušné zvíře bylo zabito podle daných pravidel. Tato rituální porážka se nazývá *šechita* nebo košerování. Košerování smí provádět pouze speciálně vyškolený Žid, který zároveň musí být velmi zbožný. Židé vnímají porážku zvířete jako velmi posvátnou událost. Jedná se o usmrcení Božího stvoření a to nemůže provádět jen tak někdo, jak se mu zachce. Jedná se o velmi závažný čin, kterého si člověk musí být vědom. Žid nesmí zabíjet zvířata pro zábavu, ale pouze za účelem obživy.

Košerování se provádí speciálním nožem, který musí být velmi ostrý. Před porážkou musí řezník košerování požehnat. Porážka musí proběhnout velmi rychle a musí být pro zvíře co nejméně bolestná a co nejmíň stresující. Maso zvířat, která zahynula přirozenou smrtí, byla nemocná či zahynula v souboji s jiným zvířetem, není košer. Košerování tedy představuje co možná nejšetrnější způsob porážky zvířete a zároveň má silný náboženský význam a stává se tak z něj určitý rituál, který Židům připomíná posvátnost života.⁵⁴

---

⁵³ KREKULOVÁ, Alena: *A nazveš den odpočinku potěšením*, 1997, s. 18-19.

⁵⁴ Tamtéž, s. 13-14.

Velkým tabu v judaismu je také krev. „*V krvi je život těla. Já jsem vám ji určil na oltář k vykonávání smírcích obřadů za vaše životy. Je to krev; pro život, který je v ní, se získává smíření. Proto jsem rozkázal Izraelcům: Nikdo z vás nebude jíst krev, ani ten, kdo mezi vámi přebývá jako host, nebude jíst krev.*“⁵⁵ Košerování se tedy ukazuje jako nezbytné i z tohoto hlediska. Při porážce totiž vyteče většina krve. Po porážce se maso musí prohlédnout (jestli zvíře nebylo třeba nemocné). Pak přichází na řadu bourání. Ne všechno maso a vnitřnosti jsou povolené ke konzumaci a i na to zde existují předpisy. Když však řezník maso, které je povolené, naporcuje, je třeba zbavit ho poslední krve. Maso se tedy opláchne a nasolí. Sůl zajistí, že v masu nezůstane žádná krev. Teprve tehdy je maso košer a může se zpracovat.⁵⁶

Někteří lidé považují kašrut za něco zvláštního, protože zakazuje spoustu dobrých jídel. Sami Židé to však takto nevnímají. Podle Spiegela je přirozené že i Židé občas dostanou chuť na toast se šunkou a sýrem. Podstatou však je, že pro dodržování kašrutu se rozhodují dobrovolně. Toto svobodné rozhodnutí jim pomáhá ovládat vlastní pudy. Tato pravidla však ne vždy a u všech fungují na sto procent. Židé musí občas dělat kompromisy. Pro většinu ortodoxních Židů je vedení košer domácnosti samozřejmostí. Pokud ale například jedí někde venku, musí se smířit s tím, že i když si dají například jídlo, které je pro ně košer, nebudou ho jíst z košer talířů. Židovské svátky, se kterými se pojí různá sváteční jídla, se však slaví doma, kde je jistota, že vše bude košer. Jídelní stůl je tak pro Židy symbolem chrámového oltáře. Při každém jídle se dodržují určité rituály. Tyto zákony a rituály oddělují zbožné Židy od jejich sociálního okolí. Tato jinakost, která z dodržování všech těchto pravidel vyplývá, je však účelná.⁵⁷

„*Já jsem Hospodin, váš Bůh, já jsem vás oddělil od každého jiného lidu. Proto rozlišujte mezi čistými a nečistými zvířaty a mezi nečistým a čistým ptactvem, abyste neuvedli sami sebe v opovržení kvůli zvířatům, ptactvu a všelijakým zeměplazům, které jsem oddělil, abyste je měli za nečisté. Budete svatí pro mne, neboť já Hospodin jsem svatý. Oddělil jsem vás od každého jiného lidu, abyste byli moji.*“⁵⁸

Posledním zákazem, který se týká jídla a který bych zde chtěla zmínit, je zákaz, který se vztahuje k židovskému svátku *Pesach*. *Pesach* nebo také „*Svátek nekvašených chlebů*“ je jedním z nejdůležitějších židovských svátků, kterým si Židé připomínají vysvobození z otroctví a cestu, která vedla ke svobodě. Během oslav tohoto svátku

---

⁵⁵ Lv 17, 11-12.

⁵⁶ SPIEGEL, Paul: *Kdo jsou Židé?*, 2007, s. 134-135.

⁵⁷ Tamtéž, s. 136-138.

⁵⁸ Lv 20, 24-26.

nesmí Židé jíst nic, co prošlo procesem kvašení a veškerý kvas musí být z domu odstraněn. Nekvašené chleby neboli *macesy* jedli Židé na příkaz Hospodina poslední den před odchodem z Egypta. Protože na cestu se museli vydat ve spěchu, neměli čas napéct chléb, a tak si vzali pouze nevykynuté těsto, ze kterého si cestou pekli nekvašené chleby. Pojídání nekvašených chlebů *macesů* lze také považovat za symbolickou duchovní očistu, která se musela provést před vykročením do nového života. To, co je kvašené, je považováno za symbol nadutosti a pýchy, která člověka přitahuje k světským malichernostem a pokouší ke zlu. A takový byl Egypt v době, kdy zde Židé žili jako otroci. Aby mohli být ušetřeni záhuby, jež byla na Egypt seslána, a stát se svobodnými lidmi, museli se nejdříve očistit. Co je kvašené, je spjaté s minulým životem ve lži, a proto je nutné, aby se Židé v období Pesachu, kdy znovu prožívají tehdejší události, všeho kvašeného vyvarovali.⁵⁹

2.3 Stravovací omezení v křesťanství

Křesťanství je monoteistické náboženství, jehož nauka je soustředěna okolo učení Ježíše Krista, který je křesťany vnímán jako spasitel. Toto náboženství vzešlo z judaismu. Sdílí s ním tak spoustu rysů, ale zároveň se od něho v mnoha věcech liší. Stejně jako v předchozí části kapitoly u judaismu, i zde se zaměřím na zákazy či omezení, která se týkají jídla. Zatímco Židé vnímají téměř každé jídlo jako rituální hostinu a podle toho k němu a už k samotné přípravě přistupují, křesťané nemají tak přísná stravovací nařízení, která by se týkala výběru a přípravy jídla.

„Vidí, jak se z otevřeného nebe cosi snáší; podobalo se to veliké plachtě, kterou pouštíjí za čtyři cípy k zemi. Byly v ní všechny druhy živočichů: čtvernožci, plazi i ptáci. Tu k němu zazněl hlas: "Vstaň Petře, zabíjej a jez!" Petr odpověděl: "To ne, Pane! Ještě nikdy jsem nejedl nic, co poskvvrňuje a znečišťuje. Ale hlas se ozval znovu: "Co Bůh prohlásil za čisté, nepokládej za nečisté."“⁶⁰

Dalším významný rozdíl spočívá v tom, že židovství není asketické. Přestože i v judaismu existují svátky, při kterých se drží půst, základem většiny židovských svátků je dobré jídlo. Pro křesťanství je však typická určitá střídmost, která vychází

---

⁵⁹ KREKULOVÁ, Alena: *A nazveš den odpočinku potěšením*, 1997, s. 122-124.

⁶⁰ Sk 10, 11-15.

z křesťanského učení o hlavních hříších. Během křesťanského roku by se tak měla střídát doba hodovní s dobou postní.

2.3.1 Sedm hlavních hříchů - nestřídmost⁶¹

Seznam sedmi hlavních hříchů sestavil ke konci 6. století papež Řehoř I. Veliký patrně na základě seznamu osmi zlovyků, který ve 4. století sepsal řecký mnich Evagrius z Pontu. Počet hlavních hříchů se od časů papeže Řehoře Velikého nezměnil, s postupem času se ale proměňovaly jejich názvy či pořadí, které se týká stupně špatnosti. O sedmi hlavních hříších pojednává také dílo Tomáše Akvinského *O zlu*. Mezi sedm hlavních hříchů patří: pýcha, závist, hněv, smilstvo, nestřídmost, lakomství a lenost.

Nestřídmost byla po určitou dobu považována za nejhorší z uvedeného výčtu hříchů, přestože křesťanství má jídlo a pití docela rádo. Ježíš proměnil vodu ve víno a měl rád hostiny a oslavy, při kterých se scházel s lidmi.

Spousta lidí si při pojmu nestřídmost vybaví někoho tlustého, kdo se nezřízeně láduje jídlem. Nicméně křesťanství chápe tento pojem mnohem širěji, a tak se za nestřídmost považuje i druhý extrém, kdy se člověk mučí neúměrnou dietou. Nestřídmost je tak chápána jako neuměřenost či posedlost. Tento hřích zároveň nemůže člověk nijak skrýt. Na první pohled je možné poznat toho, kdo se přejídá (na rozdíl třeba od lakomce). Dalším důvodem, proč křesťanství považuje nestřídmost za velmi závažný hřích je, že naše postoje k jídlu bývají určitým způsobem spjaty s naším citovým a duševním zdravím. Člověk a jeho potřeby totiž představují jeden celek. Stav jedné složky (tělesná, citová, duchovní), tak ovlivňuje ostatní. Křesťanské učení je přesvědčeno, že základem všeho našeho špatného zdraví je naše (ne)spojení s Bohem. Obezita či anorexie často vznikají jako reakce na smutek či naši nízkou sebedůvěru. Jídlo a pití tak často nahrazuje určitou prázdnotu v životě lidí. Nestřídmost je chorobná touha a představa, že jídlo je lékem a dokáže uspokojit nejnítějnější lidské potřeby. Tuto prázdnotu a potřebu však dokáže zaplnit a uspokojit podle křesťanské víry pouze Bůh. Křesťan by neměl nikdy dopustit, aby jídlo ovládlo jeho život. Jídlo se nikdy nesmí stát činitelem, který bude určovat podstatu člověka. Řešením nestřídmosti je dodržování

---

⁶¹ RIEDL, Jiří. *Sedm hlavních hříchů*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra systematické teologie, 2011, s. 19 a 51-55.

půstu. Křesťanská nauka tak přichází s myšlenkou, aby člověk dodržoval určitý cyklus, při kterém se bude střídat půst s hodováním.

2.3.2 Půst v křesťanství

Půst je dobrovolné zřeknutí se potravy po dobu jednoho či více dnů. Jedná se o očistný proces, který má vliv na celý organismus. Nejedná se však pouze o odříkání potravy. Toto období musí být spojeno i s postem ducha. Půst tak uzdravuje tělo od nemoci a zároveň rozjasňuje mysl a srdce. Půst tak nelze chápat jako sebetrestání. Představuje šanci k sebepoznání.

Jedeno z nejdelších období půstu v křesťanském roce se váže k nejdůležitějším křesťanským svátkům - Velikonocím. Velikonoce předchází čtyřicetidenní velikonoční kající doba neboli doba postní. Během těchto čtyřiceti dnů se křesťané připravují na příchod Velikonoc a očišťují své tělo i mysl pomocí půstu. Toto šestitýdenní období půstu začíná na Popelční středu a končí na Zelený čtvrtek.

Trvání půstu po dobu čtyřiceti dní není náhodné. Toto číslo symbolizuje čtyřicet dní trvání potopy světa, čtyřicet let putování židů pouští, čtyřicetidenní cestu Eliáše k hoře Choréb a čtyřicet dní postu Ježíše Krista na poušti před jeho veřejným vystoupením v Jeruzalémě. Je to doba sebezapření, během které se křesťané zříkají určitých potravin a požitků.⁶²

Během období půstu se tradičně jedlo lehké a málo výživné pokrmy: polévky, kaše, placky, brambory, rybí maso, luštěniny, mimo jiné tzv. pučálka, jídlo z napučeného hrachu či pražmo z napučené pšenice. Z těchto dvou pokrmů jsou pak pravděpodobně odvozeny názvy dvou nedělí z období půstu (neděle pučálka a neděle prazná). Dále byly pojídány především zelené rostliny. Toto pojídání zelených bylin, které je jedním z hlavních postních motivů, pak možná dalo označení Zelenému čtvrtku (jedná se o jeden z možných výkladů).⁶³

Během postního období by si křesťané měli odepřít maso, vejce a sýr. Je poté zvykem pokrmům z těchto surovin na Boží hod požehnat. Požehnání odříkaných pokrmů představuje slavnostní chválu Boží a zdůrazňuje vztaženost těchto pokrmů

---

⁶² KIRSTE, Reinhard a kol.: *Svátky světových náboženství*, 1995, s. 49.

⁶³ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina: *Lidové zvyky*, 2004, s. 46-49 a 68-70.

k Bohu. V některých obcích je žehnáno pečivo či vejce, které se pak předají starým a nemocným členům obce.⁶⁴

V křesťanství se mimo půstu v době Velikonoc drží také půst v období adventu, ale tím se tu podrobněji nebudu dále zabývat.

2.4 Stravovací omezení v islámu

Islám patří je nejmladším světovým náboženstvím. Je to monoteistické náboženství, které vychází z židovského a křesťanského učení. Jeho zakladatelem se stal v 7. století Muhammad, který spojil myšlenky židovského a křesťanského učení s tradicemi a náboženským vyznáním arabského lidu. To je důvod, proč lze mezi judaismem, křesťanstvím a islámem nalézt určité podobnosti, a to mimo jiné co se týče stravování. Stejně jako v judaismu existují i zde zakázané pokrmy či nápoje a stejně jako v křesťanství objevuje se zde učení o dodržování půstu. Blíže se o obou tendencích zmíním v následující části.

2.4.1 Halál versus harám

Součástí islámského náboženského práva *šaría* je rozlišení mezi tím, co je čisté (halál) a nečisté či posvátné (harám). Toto rozlišení se vztahuje i na potravu. Za nečisté a tedy zakázané je považováno vepřové maso, zdechliny a krev. Co se týče konzumace dalších druhů mas je nezbytné, aby zvířata byla usmrcena podle náležitých pravidel, to znamená podříznutím krční tepny za pronesení „*Alláh akbar*“. Tento způsob usmrcení se však nevztahuje na ryby. Požití zakázaného maso se promíjí, pokud k němu došlo z donucení.⁶⁵

„A jsou vám zakázány zdechliny, krev, vepřové maso a to, co je zasvěceno jinému než Bohu, dále zvířata zardoušená či zabitá úderem, pádem či bodnutím rohu nebo zakousnutá divokou zvěří - kromě těch, jež jste očistili - a dále to, co bylo podřezáno na kamenech vztyčených.“⁶⁶

---

⁶⁴ RICHTER, Klemens: *Liturgie a život*, 1996, s. 158-159.

⁶⁵ KROPÁČEK, Luboš: *Duchovní cesty islámu*, 2003, s. 135.

⁶⁶ Korán 5, 3

Zákaz vepřového masa se však nevztahuje pouze na konzumaci, ale i na jeho prodej. Islámské právo zdůvodňuje tento zákaz zdravotními hledisky, neboť vepři jsou nositeli parazitů a chorob. Odpor k vepřovému je v muslimských zemích velmi silně zakořeněn a dodržuje ho tak i světsky uvažující část společnosti. Mezi další zakázané potraviny patří maso sokola, nedoporučuje se jíst koňské maso, je zakázáno odnímat některé části těla zvířat zaživa a konzumovat krev, žlázy, oční bulvy a většinu vnitřností. Maso se nesmí konzumovat syrové či polosyrové.

Další velký zákaz se vztahuje na požívání alkoholu. Tento zákaz však v počátcích islámu neplatil. Na přelomu 6. a 7. století bylo víno (nabídh) a pálenka z datlí a vína (chamr) vyhledávaným nápojem a ani Muhammad neměl z počátku s konzumací alkoholu problém.⁶⁷

„A z plodů datlovníku a z hroznů opojný nápoj získáváte i stravu výtečnou - a také v tom je znamení pro lid rozumný.“⁶⁸

„Obraz zahrady rajské, jež přislíbena byla bohabojným: v ní řeky jsou s vodou, jež nezahnívá, a řeky mléka, jehož chuť je neměnná a řeky vína, jež rozkoší je pijícím, ...“⁶⁹

Protože však požívání alkoholu vedlo často k různým potyčkám a násilí, ohrožovalo uvědomění a ohrožovalo schopnost muslimů bojovat ve jménu *džihádu*, začal Muhammad postupně měnit svůj názor.

„Dotazuji se tě na víno a hru majisir. Rci: "V obou z nich je pro lidi hřích těžký i užitek, avšak jejich hřích je větší než užitek.“⁷⁰

„Vy, kteří věříte,! Nepřibližujte se k modlitbě, jste-li opilí, dokud nebudete vědět, co říkáte; ...“⁷¹

„Vy, kteří věříte! Víno, hra majisir, obětní kameny a vrhání losů šípy jsou věru věci hnusné z díla satanova. Vystříhejte se toho - a možná že budete blažení.“⁷²

Později bylo v islámském právním systému víno rozšířeno na obecný zákaz lihovin, opia a narkotik. V dnešní době panuje přísná prohibice ve většině zemí v Arábii, Íránu či Libyi.

Mimo zákazů týkajících se nevhodného jídla a nápojů nalezneme i zákazy vztahující se k etiketě stolování. Je například zakázáno brát potravu do levé ruky, která se používá k nečistým účelům, chléb se nesmí krájet nožem, ale lámat. Voda se nesmí srkat

⁶⁷ KŘIKAVOVÁ, Adéla a kol.: *Islám - ideál a skutečnost*, 2002, s. 107.

⁶⁸ Korán 16, 69.

⁶⁹ Korán 47, 16.

⁷⁰ Korán 2, 216.

⁷¹ Korán 4, 46.

⁷² Korán 5, 92.

a hlasitě polykat a nesmí se vylévat. Pokud ji tedy muslim nemůže vypít všechnu, měl by ji nabídnout sousedovi.⁷³

2.4.2 Půst v islámu

Co je to půst, bylo zmíněno v předcházející části v souvislosti s křesťanstvím. V arabských zemích představuje půst prastarou tradici, která vychází především z lékařské zkušenosti tamních léčitelů. V bohatých oázách se půst dodržoval ze zdravotních důvodů, v chudých oblastech to byly důvody spíše ekonomické. Samotný Muhammad se k problematice půstu začal vyjadřovat až po svém odchodu z Medíny, jelikož se snažil získat přízeň tamních židovských kmenů. Poté, co se s medínskými židy rozešel, stal se půst závaznou normou. Dnes patří půst mezi pět základních pilířů islámu a je mu vyhrazen celý devátý měsíc islámského lunárního kalendáře *ramadán*. Půst začíná za úsvitu a končí se západem slunce. Během celého dne je zakázáno cokoli jíst a pít. Zároveň je nutné vyhýbat se neslušným řečem, neshodám a tělesným rozkoším. Zákaz se často vztahuje i na kouření, žvýkání a dokonce i na polykání slin. Za úsvitu musí muslim vyslovit předsevzetí (*nija*) a celý den se musí chovat zbožně. Půstu je tedy vyhrazen celý den a jídlu či radovánkám je vyhrazena noc. Pokud někdo zákaz poruší a pozře třeba jen jedno sousto, jedná se o hrubé porušení řádu. V zemích, ve kterých se uplatňuje právo šaría v plném rozsahu, se takový přestupek trestá vězením.⁷⁴

Půst se vztahuje na dospělé a mentálně zdravé občany a děti asi od deseti let věku. Staří, nemocní, cestující, těhotné a kojící či menstrující ženy jsou od půstu podmínečně osvobozeni, to znamená, že dny, kdy půst vynechali, si musí nahradit, jakmile toho budou schopni. Realita a moderní doba si však vynutily změny, a tak jsou v hospodářském zájmu a v zájmu obranyschopnosti země některé profese od půstu osvobozeny. Jako problém se též ukázalo stěhování některých muslimů do zemí Evropy či Ameriky, kde se v létě den prodlužuje.

Kromě ramadánu se půst v islámu dodržuje při některých proviněních (neúmyslné zabití, porušení přísahy atd.). Muslimové se také mohou postit dobrovolně téměř kdykoliv jindy v průběhu roku. Nedoporučuje se však postit v pátek. Ideální dny pro dobrovolný půst jsou pak pondělí a čtvrtek.⁷⁵

---

⁷³ KŘIKAVOVÁ, Adéla a kol.: *Islám - ideál a skutečnost*, 2002, s. 111-112.

⁷⁴ KŘIKAVOVÁ, Adéla a kol.: *Islám - ideál a skutečnost*, 2002, s. 79-80.

⁷⁵ KROPÁČEK, Luboš: *Duchovní cesty islámu*, 2003, s. 107-110.

Dodržování půstu vede k posilování skupinové identity a náboženského zanícení a zároveň k odlišování od těch, kteří omezení nedodržují. Věřící dodržující půst posilují vlastní vůli a sebevědomí a získávají pocit sounáležitosti s ostatními členy svého společenství.

3.Tabu a jazyk

Jak již bylo zmíněno, fenomén tabu je přítomný snad v každé oblasti společenského života. Jazyk a komunikace nejsou výjimkou. Tabu výrazným způsobem jazyk ovlivňují a do velké míry tak určují výběr jazykových prostředků a tím i celkovou podobu promluvy.

V jazyce je tabu chápáno jako výraz, který je z různých důvodů (náboženských, společenských či historických) v určitých situacích zakázán či není vhodné jej použít.⁷⁶ V této části práce se nejdříve zaměřím na tabu jazyka, jak ho popisuje Frazer ve svém díle *Zlatá ratolest*. Toto pojetí vychází z víry v magickou sílu slova. Budou zde stručně shrnuty nejzajímavější příklady tabu slov, jak je uvádí Frazer. Dále se pak zaměřím na pozici tabu v současném jazyce.

3.1 Tabu slov⁷⁷

Většina tradičních společenství předpokládala existenci magické síly slov. Jejich příslušníci se domnívali, že mezi jménem a osobou či věcí existuje skutečný vztah, který je spojuje tak, že i například pouhým vyslovením jména lze konkrétní osobu či věc magicky ovlivnit. Frazer ve svém díle pojednává o tabuizovaných osobních jménech, tabuizovaných jménech příbuzných, tabuizovaných jménech mrtvých, tabuizovaných jménech králů a jiných posvátných osob, tabuizovaných jménech bohů. Z každé kategorie tabuizovaných slov zde uvedu několik nezajímavějších příkladů pro lepší pochopení přístupu archaických společenství k tabu a jazyku.

První kategorií jsou tabuizovaná osobní jména. Mnozí australští domorodci či severoameričtí Indiáni považovali svá jména za součást své osobnosti a nikdy je tedy nevyslovovali nahlas před cizími lidmi ze strachu, aby je lidé se zlými úmysly nemohli použít proti nim a způsobit jim tak nějaké zlo. Australští domorodci tak byli většinou neochotni sdělovat komukoli své vlastní jméno ze strachu, aby jim nějaký kouzelník nemohl ublížit. U kmenů střední Austrálie bylo běžné, že lidé (muži, ženy i děti) měli vedle obecně známého a běžně užívaného jména ještě jedno jméno, které bylo tajné či

---

⁷⁶ *Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 6., sv. 2., Ši - Užok.* 1943, s. 956.

⁷⁷ FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*, 2007, s. 235-250.

posvátné a znalo ho pouze pár zasvěcených lidí. Také ve starém Egyptě lidé běžně dostávali dvě jména. Jedno jméno tzv. malé sloužilo k obecnému užívání a druhé jméno, které bylo považováno za velké či pravé, bylo tajné. Smyslem používání „zástupného“ jména pak bylo chránit člověka před nežádoucími magickými silami, jelikož kouzlo je účinné pouze ve spojitosti s pravým jménem.

U jiných národů zase nebylo zakázáno vyslovit jméno jako takové, ale bylo zakázáno vyslovovat své vlastní jméno. Pokud tak chtěl například nějaký cizinec znát jméno někoho konkrétního, musel mu ho sdělit přítel toho člověka. Tento zvyk platil například ve Východní Indii či u Odžibwejtů, kteří věřili, že pokud budou své vlastní jméno příliš často opakovat, neporostou a zůstanou malí.

Ne vždy a všude platil zákaz vyslovovat vlastní jméno ve všech situacích. U některých národů tak záleželo pouze na situaci. V určitých situacích bylo zakázáno jméno vyslovovat, v jiných situacích už to ovšem tabu nebylo. Tak například u Bangalů z horního Konga bylo zakázáno vyslovovat jméno rybáře pouze v době lovu, když se vracel s úlovkem domů a když se jej snažil prodat. Důvodem byla víra, že kdyby duchové, kteří obývali řeku, zaslechli rybářovo jméno, spikli by se proti němu tak, že jeho úlovek by byl velmi malý nebo vůbec žádný a během prodeje by nechali jeho úlovek zkazit.

Jiným zajímavým příkladem pak mohou být kmeny, kde se po narození svých dětí rodiče vzdávali svých jmen a byli nazýváni jako „otec a matka Toho a Toho“, přičemž bezdětní lidé pak byli nazýváni „bezdětný otec“ a „bezdětná matka“.

Z uvedených příkladů podle Frazera vyplývá, že odpor vyslovovat své vlastní jméno byl dán z části strachem ze zlých duchů a z části obavou z kouzelníků. Některé národy řešily tento strach používáním druhého jména či přezdívky, některé zakazovaly používání jména jen v určitých situacích a někde bylo zvykem nazývat se po svém dítěti.

Druhou kategorií, kterou Frazer uvádí, jsou tabuizovaná jména příbuzných. U některých národů panoval ještě větší strach z vyslovování jmen příbuzných. V takových případech se zákaz vztahoval především na osoby, které byly co nejtěsněji spjaté pokrevně a zvláště pak na osoby spjaté sňatkem. Tento zákaz se velmi často nevztahoval pouze na vlastní jména příbuzných. Zakázáno bylo i vyslovovat slova, která se jménům podobala či s nimi měla společnou byť jedinou slabiku. Například u Kafirů nesměla žena veřejně vyslovovat rodné jméno svého manžela, jeho bratrů či svého tchána a nesměla používat slova, která jméno jejího manžela a jeho příbuzných

připomínala. V takové situaci si pak musela pomoci buď použitím jiného slova, nebo musela tu část slova, která se shodovala se jménem jejího příbuzného, nahradit jinou slabikou. Tento zvyk pak v této společnosti vedl u žen k vytvoření vlastního jazyka, který sami Kafrové nazývali „ženskou řečí“. Výklad tohoto jazyka byl navíc velmi obtížný, protože každá žena si pro jednu stejnou věc mohla vytvořit vlastní výraz.

Dalším příkladem mohou být Nufoorové z východní Indie, kde bylo přísně zakázáno vyslovovat jména osob, s nimiž byl člověk spřízněn sňatkem. Toto tabu vstupovalo v platnost už při zásnubách. Rodinám, které se spojily zasnoubením dvou svých členů, bylo přísně zakázáno vyslovovat navzájem svá jména a zároveň na sebe nesměly pohlédnout, když se náhodou potkaly na ulici. I tato tabu mají podle Frazera základ ve strachu ze zlých duchů.

Třetí kategorii, kterou Frazer zmiňuje, jsou tabuizovaná jména mrtvých. Například pro australské domorodce představovalo vyslovení jména zemřelé osoby jedno z největších tabu. Hlavním důvodem byl zřejmě strach z vyvolání ducha mrtvého. Tento zvyk se objevoval i v Africe. Africký kmen Tuaregů se natolik bál ducha zemřelého, že se snažil všemožně vyhnout všemu, co by mohlo duši zemřelého vyvolat. Bylo tedy u nich zvykem přesunout tábor, pokud někdo zemřel a také se vždy vyvarovali používání jména po otci tak, jak to naopak bylo zvykem u jiných národů. Nikdy tak nemluvili o někom jako o synovi Toho a Toho.

U některých kmenů či národů vedlo toto vyhýbání se vyslovení jména nebožtíka k tomu, že kdokoli měl stejné jméno, byl nucen si jej z obavy před přilákáním duchovy pozornosti změnit. U některých kmenů se jednalo o změnu dočasnou, kdy po uplynutí nezbytné doby zákaz používat jméno zemřelého přestal platit, u některých kmenů však byla změna trvalá a tak tedy ten, kdo si jméno změnil, používal toto jméno buď do konce svého života, nebo do doby, kdy zemřel někdo jiný tohoto jména a on si musel změnit jméno znovu. Tento zvyk se objevoval jak o domorodých kmenů Austrálie, tak například u některých severoamerických Indiánů.

V některých případech, pokud se nebožtíkovo jméno shodovalo s názvem nějaké běžné věci, rostliny či zvířete, bylo nutné toto slovo z běžné mluvy vypustit a nahradit ho slovem jiným. To potom vedlo k velkým změnám v jazyce, jak si toho všimli někteří badatelé. Tímto způsobem pak bylo možné vysvětlit velké množství synonym v jazycích některých kmenů. Tento zvyk je příčinou určité nestálosti jazyka a zároveň vede k neschopnosti zaznamenávat politickou kontinuitu života a historické události.

Čtvrtou kategorií představují tabuizovaná jména králů a jiných posvátných osob. Tak například u afrického kmene Bahimů bylo zvykem po smrti krále jeho jméno z jazyka vyřadit. Pokud bylo toto jméno zároveň jménem zvířete, muselo se pro toto zvíře najít jiné označení. Pro jiné kmeny bylo jméno náčelníka či krále tabu už za jeho života. V zemi Zuluů bylo zakázáno pronášet jméno vládnoucího krále a zároveň byly zakázány veškeré výrazy, které se jménu náčelníka podobaly. „*Připočteme-li k těmto kmenovým a národním tabu i tabu rodinná, vztahující se na jména osob spřízněných sňatkem, která jsme už výše popsali, snadno pochopíme, jak je možné, že má v zemi Zuluů každý kmen svá zvláštní slova a že ženy mají svůj vlastní rozsáhlý slovník.*“⁷⁸

Dalším takovým příkladem může být Madagaskar, kde existoval podobný zvyk jako u Zuluů. To způsobilo dialektické rozdíly v jazyce různých kmenů. Neexistovala tam tak rodová jména a osobní jména byla převzata z každodenního života. Jakmile některé z těchto obyčejných slov tvořilo jméno náčelníka, stalo se posvátným a nesmělo se používat pro svůj obvyklý význam. Místo toho musel předmět, který přišel o název získat název nový. To pak způsobovalo zmatky, jelikož jedním jazykem mluvilo mnoho malých kmenů s náčelníky, kteří měli každý svá vlastní posvátná jména a velmi často tak docházelo k různým záměnám.

V některých částech Madagaskaru byla navíc tabuizována jména mrtvých panovníků. Po smrti panovníka se tak shromáždil lid a slavnostně vybral mrtvému panovníkovi nové jméno. Staré se stalo posvátným a bylo přísně zakázáno jej vyslovovat. Posvátnými a tedy i zakázanými se rovněž stala slova z běžného jazyka, která jméno připomínala. Toto omezení platilo pouze pro oblast, kterou ovládal daný panovník. V ostatních oblastech ostrova se tato slova používala dál.

Obdobný zvyk platil i v Polynésii, a tak například na Tahiti bylo s nástupem nového náčelníka nutné všechna slova, která byla zvukově podobná jménu náčelníka, vyměnit za jiná. Ve starém Řecku, píše Frazer, bylo zakázáno vyslovovat jména kněží a vysokých úředníků, kteří měli něco společného s představením eleusínských mystérií⁷⁹.

Poslední skupinu tabuizovaných slov tvoří jména bohů. Protože lidé stvořili bohy k obrazu svému, představovali si, že i bohové musí tajit svá skutečná jména před ostatními bohy a lidmi, aby je nemohli s jejich pomocí očarovat, tvrdí Frazer a jako

---

⁷⁸ FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*, 2007, s. 247.

⁷⁹ Mystérium je tajný kult, náboženská škola řecko-římské civilizace, která byla určena pouze pro zasvěcené.

příklad uvádí příběh, podle kterého egyptská bohyně Ísis pomocí lsti donutila boha slunce Rea, aby jí prozradil své pravé jméno a tím získala jeho moc.

Z uvedeného výčtu příkladů vyplývá, že jazyková tabu vycházela u archaických národů z jejich magického vnímání světa a tedy i ze strachu, že by nad nimi při vyslovení vybraných slov nějaký kouzelník či duch mohl získat moc.

3.2 Tabu a současný jazyk

V předchozí části kapitoly bylo poukázáno na fakt, že archaický člověk, jehož způsob myšlení můžeme označit za magicko-mytologický, si tabuizoval takové výrazy, které by mu potenciálně mohly uškodit tím, že by je mohl zneužít kouzelník či nějaký duch a způsobit tak tomuto obyčejnému člověku nepříjemnosti. S postupem času se tabu rozšířilo i na náboženské výrazy a náboženské systémy začaly zakazovat „brát boží jméno nadarmo“. Bylo zakázáno vyslovovat, to, co bylo považováno za nečisté či posvátné. Opět se nám zde projevuje ambivalence tabu. V dnešním světě a především v naší západní civilizaci však stojí za vznikem tabu v jazyce i jiné než náboženské důvody. Tyto důvody mohou být sociálního, emocionálního či historického charakteru.

Za tabu jsou tak považována některá slova z oblasti lidské anatomie a fyziognomie. Přestože se jedná o slova popisující procesy, které k fungování lidského organismu neodmyslitelně patří, mohla by v běžné mluvě na základě různých asociací vyvolávat pohoršení. Pro stavy související s trávicím procesem či procesem vyměšovacím tak používáme opisné tvary jako například *vykonávat potřebu*. Opisné tvary se také používají k popisu různých částí těla především pohlavních orgánů (*pytlík, buchta*). Taktéž v otázce sexuality se setkáme s výrazy, kterým se lidé v komunikaci vyhýbají, a tak se třeba mluví o *plnění manželských povinností*. Spoustu opisných tvarů volíme, mluvíme-li o smrti (*zesnout, odejít na věčnost*) či nepříjemné nemoci (mluvíme pak o nemoci obecně či o indispozici).⁸⁰

Tabu se vztahují také na prohřešky proti dobrým mravům. Když je někdo opilý, říkáme v některých situacích raději, že je *společensky unavený*. Místo abychom řekli, že

---

⁸⁰ JUNKOVÁ, Anna. *Tabu a noa v komunikaci. Realizace jazykových tabu v tištěných médiích*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka, 2011, s. 30-32.

někdo něco ukradl, řekneme, že k té věci přišel nečistým způsobem a místo toho, abychom o někom řekli, že lže, říkáme, že mluví nepravdu.

Kapitolu samu pro sebe by pak jistě představovaly vulgarismy. Přestože s postupem času ztrácí některá tabu na své síle a některé výrazy tak přestávají být tabu, zmiňme krátce nedávnou epizodu, kdy prezident České republiky Miloš Zeman použil ve svém projevu nejednoho vulgárního výrazu. V rozhlasovém pořadu *Hovory z Lán*, který byl vysílán 2. 11. 2014, mluvil prezident o tom, že „*vláda zkurvila služební zákon*“. Dále prezident v rozhovoru uvedl, že se nechal inspirovat Karelem Schwarzenbergem, „*který v každé druhé větě používá slovo hovno*“ a poté se jal překládat anglické slovo pussy (kočička) jako „kunda“. Jeho projev samozřejmě rozpoutal vášnivou debatu o tom, zda je či není vhodné, aby prezident republiky taková slova používal při veřejném projevu.⁸¹

Mým záměrem však není zkoumat postoj českého národa k vulgárnímu projevu svého prezidenta ani uvádět další příklady výrazů vztahujících se lidskému tělu a konání, kterým se v komunikaci raději vyhýbáme, a proto zde dosavadní uvedený výčet těchto příkladů ukončím poznámkou, že se však samozřejmě nejedná o výčet úplný. V oblasti jazyka se ale stále budu pohybovat, jelikož se zaměřím na fenomén, který s fenoménem tabu v jazyce úzce souvisí, a tím je politická korektnost.

3.2.1 Politická korektnost

Lidé žijící v demokratické západní společnosti jsou formálně svobodní. Mají svobodu slova a diskuse a mohou tak svobodně vyjadřovat svůj názor. Alespoň tak je to oficiálně prezentováno politickými reprezentacemi jednotlivých zemí. To by ale znamenalo, že v naší společnosti neexistují žádná tabu. Je to však skutečně pravda? Máme právo a možnost vyjádřit své vlastní názory beze strachu, že budeme veřejně pranýřováni či že přijdeme o práci? Je opravdu možné vyjádřit se bez obav k jakémukoli tématu nebo jsou v naší společnosti přítomna témata, o kterých se nediskutuje, tedy jakási novodobá tabu? A pokud taková tabu existují a neustále vznikají, kdo nebo co je jejich příčinou? Proč je každý, kdo zpochybní zavedení kvót pro zastoupení žen ve vedoucích pozicích či v politice, označen za sexistu? Proč je ten, kdo řekne, že některé romské rodiny nechápou význam vzdělání a neposílají své děti do školy, okamžitě

---

⁸¹ ČESKÝ ROZHLAS RADIOŽURNÁL. *Hovory z Lán*. In: *Český rozhlas* [online] 2. 11. 2014 [vid. 10. 4. 2016].

označen za rasistu? Proč je ten, kdo vystoupí proti přijímání uprchlíků, označen za xenofoba či islamofoba?

Zdá se, že onou příčinou je tzv. politická korektnost („*Political Correctness*“). V této části kapitoly se tak zaměřím na to, co je politická korektnost, jaké jsou její charakteristické rysy a co všechno může tento fenomén ve svobodné společnosti způsobit. Vycházet budu především z eseje britského novináře Anthonyho Brownea *Úprk rozumu*.

Politická korektnost, která se rozšířila téměř v celém západním světě, vychází z liberální demokracie, avšak svým dogmatismem se s liberální demokracií dostává do rozporu a to tím, že se snaží omezovat svobodu projevu. Anthony Browne přichází ve svém díle na základě charakteristik politické korektnosti s touto definicí: „*Politická korektnost je ideologie, která klasifikuje určité skupiny lidí jako oběti, jež potřebují ochranu před kritikou, a jejíž přívrženci věří, že jiný přístup nelze tolerovat.*“⁸² Definice, kterou nalezneme v Cambridgeském slovníku říká, že politicky korektní člověk věří, že je třeba vyhýbat se jednáním a výrazům, které mohou působit urážlivě především z hlediska pohlaví a rasy (vlastní volný překlad).⁸³

Jinými slovy si podle Brownea politicky korektní lidé vytipují určitou skupinu lidí (ženy, zdravotně postižené, národnostní menšiny atd.), kterou prohlásí v rámci většinové společnosti za bezmocnou, tedy za oběť. Tyto slabé a bezmocné pak automaticky podporují bez ohledu na to, zda si to zaslouží. Politická korektnost podporuje oběti ne proto, že jsou v právu, ale protože jsou slabší.

Kraft k politické korektnosti uvádí, že zahrnuje nejen jazykovou stránku (vyhýbání se výrazům, které by mohly být označeny za rasistické či sexistické), ale i podporu určitých postojů (multikulturalismus, kvóty, kritika eurocentrismu). Hlavním cílem politické korektnosti je boj proti předsudkům a diskriminaci, proto je nutné vyvarovat se výrazů a jednání, které diskriminují osoby na základě rasy, pohlaví, sexuální orientace atd. Černoši v USA tak ve většině případů nesmí být nazýváni černochoy, ale Afroameričany (African Americans) a Indiáni nejsou Indiáni, ale Native Americans.⁸⁴ O tom však bude řeč ještě později.

Podle Richarda Bernsteina (kulturní zpravodaj New York Times), kterého Browne ve své eseji cituje, má politická korektnost kořeny v radikalismu 60. let 20. století, kdy ve

---

⁸² BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 33.

⁸³ Cambridge Dictionaries Online [online]. [vid. 26. 6. 2016].

⁸⁴ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 18-19.

společnosti začal převládat názor, že v průběhu dějin dominovala v západních společnostech „bělošská mužská mocenská struktura“, jejímž důsledkem bylo to, že každý kromě bílých heterosexuálních mužů trpěl určitou formou útlaku a nemohl se kulturně projevat (např. ženy, homosexuálové, černoši atd.).⁸⁵ Ředitel Centra kulturního konzervatismu, Američan William Lind, zase tvrdí, že politická korektnost vznikla z marxismu. Jedná se o převedení myšlenek marxismu z oblasti ekonomické do oblasti kulturní. „*Kulturní marxismus politické korektnosti, stejně jako ekonomický marxismus, zjednodušuje celý historický vývoj jen na jedno hledisko. Ekonomický marxismus tvrdí, že veškeré dějiny určuje vlastnictví výrobních prostředků. Kulturní marxismus neboli politická korektnost tvrdí, že veškeré dějiny určuje moc, pomocí níž různé skupiny definované na základě rasy, pohlaví apod. ovládají ostatní skupiny. Všechno ostatní je lhostejné.*“⁸⁶

Co se týče vzniku politické korektnosti, vychází Browne právě z Linda a uvádí, že politická korektnost vznikla mezi válkami v Institutu sociálního výzkumu na Frankfurtské univerzitě převedením marxistických postupů z ekonomie na kulturní a sociální oblast, která pak byla propojena s myšlenkami S. Freuda. Když se dostal v Německu k moci nacismus, prchli mnozí představitelé frankfurtské školy do USA, kde se tento způsob myšlení velmi rychle rozšířil v akademickém světě. Západní komunisté, kteří s postupem času už nemohli kritizovat kapitalismus na základě ekonomických argumentů (z důvodu situace v SSSR), přestoupili na kritiku Západu na základě kultury. Tím nabyla politická korektnost většího vlivu. K masovému rozšíření politické korektnosti v západních zemích pak došlo v šedesátých letech s postupně sílící liberální kritikou konzervativního chodu společnosti.⁸⁷

3.2.1.1 Politická korektnost a její charakteristické rysy a projevy

Na politickou korektnost se podíváme trochu blíže z hlediska jejích charakteristických znaků. Vycházím zde opět z eseje Anthonyho Brownea, dále pak z knihy *Teror ctnosti* od Thila Sarrazina a z díla Hartmuta Krafta. Browne vystupuje jako kritik politické korektnosti a je tedy nutné zdůraznit, že rysy politické korektnosti,

---

⁸⁵ BERNSTEIN in BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 32.

⁸⁶ LIND in BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 31.

⁸⁷ BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 60-61.

na které poukazuje, jsou převážně negativní. Jedním z hlavních znaků politické korektnosti je podle něj nedostatek důvěry v lidskou přirozenost. Zatímco politicky nekorektní lidé věří, že kulturu a společnost lze zlepšovat, ale toto zlepšování má své meze, politicky korektní lidé věří, že člověka lze předělat. Pomocí výchovy tak lze potlačit lidskou přirozenost a vychovat tolerantního, soucitného a nesobeckého člověka, který bude ctít svět více než svou vlast. A právě v tomto aspektu lze podle Brownea spatřovat podobnost s marxismem, který také věřil, že pomocí výchovy lze sobeckost z lidství odstranit a lidé tak budou pracovat pro obecné blaho stejně jako pro své vlastní.⁸⁸

Z víry politické korektnosti, že lze předělat lidskou povahu, vychází podle Brownea její další charakteristika a to je propagace převýchovy od raného dětství po pozdní dospělost. V duchu politické korektnosti se tak například přepisují dětské pohádky. Dnes už není možné, aby v pohádce o Sněhurce byli všichni trpaslíci běloši, tvrdí Browne.⁸⁹ Tato snaha o převýchovu nevede pouze k přepisování pohádek, ale vede dokonce ke vzniku úplně nových příběhů v duchu multikulturalismu. V nedávné době si takto řada Čechů vyložila pohádku *Pravdivý příběh o Sněhurce* od Aloise Mikulky, který v rámci cyklu Pohádky pana Donutila odvysílala 25. 11. 2015 Česká televize: „*Byla to moc hezká dívka. Žila sama a hledala si nějakou práci. Měla ale jednu velkou vadu, totiž bílou pleť jako mléko. A když na ni svítlo jen chvíli slunce, nadělaly se jí na rukách i na tváři velké oranžové pihy...*“ Jednoho dne šla Sněhurka do obchodu a cestou potkala černočerného černocho, kterého si po krátké známosti vzala a měli spolu spoustu světle hnědých dětí, které mohly běhat na sluníčku a nikdy neměly žádné pihy.⁹⁰

Na sociálních sítích se k tomuto tématu strhla velmi silná diskuse. Je otázkou, zda autor opravdu napsal tuto pohádku v duchu politické korektnosti a multikulturalismu za účelem „vymývání dětských mozků“, jak mu vyčítali zmínění kritici, či zda se jednalo o humornou nadsázku. Sám autor o sobě v jednom rozhovoru tvrdil, že jeho cílem je lidi především bavit a ne rozčilovat. Je také třeba podotknout, že tato pohádka byla napsána už o tři roky dříve a bouřlivé reakce se objevily až po jejím odvysílání v ČT. Případem

---

⁸⁸ BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 45.

⁸⁹ Tamtéž, s. 46.

⁹⁰ ČESKÁ TELEVIZE. Pohádky pana Donutila: Pravdivý příběh o Sněhurce. In: *Česká televize* [online] 25. 11. 2015 [vid. 19. 5. 2016].

se zabývala Rada pro televizní a rozhlasové vysílání, která nakonec dospěla k závěru, že neshledala žádné porušení zákona.⁹¹

Německý politický myslitel Thilo Sarrazin ve svém díle *Teror ctnosti* píše, že není třeba věnovat nadměrnou pozornost přepisování dětských příběhů, ale zároveň upozorňuje na to, že cílem tohoto přepisování je snaha ovlivnit pohled dětí na svět tím, že jakékoli vnější rozdíly mezi společenskými skupinami jsou v dětských příbězích postupně eliminovány. Účelem tohoto jednání je zkreslování reality a to tak, že svět není předkládán takový, jaký je, ale jaký by měl být z hlediska hodnot politické korektnosti. Jako příklad uvádí vyškrtnutí slov „černocho“, „Turci“ či „Číňanky“ z knížky Otfrieda Preusslera *Malá čarodějnice*.⁹²

Snaha o převýchovu se dále promítá i do školních osnov, lidé v rámci zaměstnání podstupují kurzy a školení o odlišnosti a i v řadě v médiích je propagován politicky korektní multikulturalismus.

Browne jmenuje ještě další rysy politické korektnosti. Vzhledem k jeho kritickému postoji se však jedná spíše o její negativní a extrémní charakteristiky. Mezi tyto rysy řadí nedostatek důvěry v demokracii, pocit liberální viny, upřednostňování emocí a psychologizujících argumentů před rozumem a fakty, vyznávání principů asociované viny a viny z důvodu spoluúčasti, hodnocení na základě dvojího metru a určitou vztahovačnost neboli neschopnost snášet kritiku s nadhledem.

Pokud bychom měli více komentovat jednotlivé rysy, pak by to podle Brownea bylo asi takto:⁹³ Politicky korektní lidé často označují své oponenty za pravicové populisty, přičemž toto označení je okolím vnímáno negativně a hanlivě, a tak je oponent politicky korektního člověka a priori považován za špatného. Takovýto přístup k oponentům a veřejné debatě vede k podpoře cenzury. V debatě s oponenty je využívána argumentace ad hominem, kdy nejsou napadány oponentovy argumenty a názory, ale jeho osobnost a moralita a je mu často přidělena nálepka extremisty. Politicky korektní řečník tak odvádí pozornost od skutečných problémů. Nepohodlné argumenty svých politických protivníků vyvracejí politicky korektní lidé tak, že je záměrně spojují s jinými argumenty, osobnostmi či jevy, které jsou tabu, a tím z nich činí tabu nová. K ostatním lidem, kteří se stýkají s oponenty politické korektnosti, pak politicky

---

⁹¹ ZELENKA, Jakub. Donutilova Sněhurka zákon neporušila. Bílá pleť není vada, stěžovali si kritici. In: *Lidovky.cz* [online] 19. 1. 2016 [vid. 19. 5. 2016].

⁹² SARRAZIN, Thilo. *Teror ctnosti: O hranicích názorové svobody v Německu*, 2015, s. 159-161.

⁹³ BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 47-59.

korektní lidé přistupují na základě principu asociované viny. To znamená, že jsou předem považováni za politicky nekorektní a tedy za špatné. Podle Brownea používají politicky korektní lidé k prosazování svých názorů často osobní příběhy, které se soustředí na nelehký úděl některých jedinců, ale už se vyhýbají vysvětlení, proč se do tíživé situace (nezaměstnanost, chudoba atd.) dostali. Tak dochází k upřednostňování emocí na úkor rozumu. Tento přístup zároveň podle Brownea propůjčuje specifické výhody a moc všem těm, kdo se považují za oběť mocných a silnějších. Tím, že se některé sociální či etnické skupiny stylizují do rolí obětí, získávají předem na důvěryhodnosti, a tak může docházet k omezování volné debaty, píše Kraft.⁹⁴ Tento přístup pak může v extrémních případech vést k prosazování práv na základě skupinových identit, pokračuje Browne. Takovéto myšlení však posiluje předsudky, diskriminaci či rasismus, proti kterým politická korektnost bojuje. Zdá se tedy, že v tomto ohledu je přístup politické korektnosti kontraproduktivní. Dělení podle skupinové příslušnosti požadují politicky korektní lidé i po institucích, což dále vede k hodnocení lidí ne jako individuálních bytostí, ale jako příslušníků dané skupiny.

Skupiny pasující se do rolí obětí si pak někdy mohou v tomto postavení dovolit to, co si ti, kteří jsou považováni za mocné a silné, dovolit nemohou. Browne uvádí jako příklady vznik sídliště v jedné londýnské čtvrti určeného výhradně pro Asiaty, které prosazovala Společnost asijských právníků či neustálou kritiku Evropy za zotročování Afričanů v minulosti, zatímco o zotročování Afričanů muslimy, které se děje dodnes, se téměř nemluví.

Za výše zmíněnými charakteristikami pak podle Brownea stojí fenomén liberální viny, který se objevil v souvislosti se sílící liberální kritikou konzervatismu v 60. letech 20. století. Řada lidí ze střední vrstvy žijící na Západě podle něj trpí pocitem viny tím, že jsou muži, běloši atd.⁹⁵

Thilo Sarrazin však uvádí, že určité regulace slov se záměrem ovládnutí adresáta existovaly ve všech dobách a společnostech. Účelem stanovení výběru vhodných slov je pak prosazení určitého názoru bez většího ohledu na argumentaci. Jedná se vlastně o sociální normy, které řídí a omezují chování lidí k sobě navzájem. Tyto normy jsou podmíněny historicky a situačně. Součástí sociálních norem jsou také politické a společenské postoje - rozhodnutí o tom, která témata jsou ožehavá, spjatá

---

⁹⁴ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 19.

⁹⁵ BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 48.

s negativními zkušenostmi a je tedy vhodné o nich nemluvit či je potřeba volit vhodné jazykové prostředky, pokud o nich mluvit chceme.

Sarrazin se ve svém díle blíže dívá na konkrétní zásahy politické korektnosti do jazyka a upozorňuje na skutečnost, že tam, kde se kladou překážky a je znemožněno pojmenovat nějaký jev sociálně akceptovatelným jazykem, ztrácí jazyk část své komunikační funkce a zároveň tak zkresluje skutečnost, což nám znesnadňuje správné porozumění a posuzování věcí a jevů kolem nás. Jako příklad uvádí prosazení označení *Vertically Challenged* pro lidi malého vzrůstu.⁹⁶

Politická korektnost se tak snaží ovládat a eliminovat emocionální účinky, které s sebou jazyk přináší. Tato snaha může být v jádru dobrá, ale vymkne-li se kontrole, může velmi snadno přejít v cenzuru a snahu kontrolovat a určovat myšlení. Jde o snahu pomocí tabu změnit realitu. To je však podle Sarrazina základním kamenem úrazu. Skutečnost se nezmění a problémy se nevyřeší pouhým přejmenováním. Nový název se například nemusí vůbec prosadit. Pokud už se prosadí, dochází časem k přesunutí emocionálního významu starého pojmu na nový a celý proces je třeba opakovat.⁹⁷ Tento pohyb v kruhu ukazuje Sarrazin na několika příkladech, já zde stručně shrnu dva.

Asi nejvýstižnějším příkladem je vývoj slov označujících skupinu lidí s tmavou barvou pleti. Pro Afričany žijící jižně od Sahary se v latině používal název „niger“, ze kterého se v angličtině vyvinul název „negro“. Tato slova v minulosti neměla žádný hanlivý význam, jednalo se o oficiální názvy. V USA však existovalo slovo „nigger“, které pocházelo z dob otroctví a to mělo pejorativní význam. Během šedesátých let v rámci boje za rovná práva si tato skupina obyvatel žijících v USA sama pro sebe vybrala název „blacks“. Dnes je však i tento název odmítán a američtí černoši se politicky korektně označují jako „African Americans“. Celý tento proces vedl k tomu, že k těmto označením začala vzrůstat nedůvěra napříč západní společností.⁹⁸ V Německu tak z kaváren zmizely tradiční pochutiny „Negerküsse a Mohrenköpfe“, což byla označení pro indiánky. Dnes převládá označení Schokoladenkuss, píše Kraft.⁹⁹ O citlivosti tohoto tématu se v nedávné době přesvědčil také britský herec Benedict Cumberbatch, který v dobrém úmyslu zdůraznit, že pro herce s tmavou barvou pleti je v Británii stále velmi těžké získat dobrou roli, použil výraz „barevní herci“. Přes svůj původní záměr hájit tuto skupinu se na něj snesla za použití tohoto slova obrovská vlna

---

⁹⁶ SARRAZIN, Thilo. *Teror ctnosti: O hranicích názorové svobody v Německu*, 2015, s. 149-151.

⁹⁷ Tamtéž, s. 154.

⁹⁸ Tamtéž, s. 155-156.

⁹⁹ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 7, 16.

kritiky.¹⁰⁰ Sarrazin nicméně opět poukazuje na fakt, že opakovaným sebedějmenováním se problémy této skupiny nevyřešily.

Takovýmto zasahováním do jazyka vzniká mimo jiné řada eufemismů. Nabytí univerzální platnosti těchto eufemismů má za následek zaniknutí účelu, pro který byly původně zavedeny, což Sarrazin ukazuje na příkladu německého školství, ve kterém dříve existovala škola lidová, kterou navštěvovala většina žáků, škola reálná či gymnázium a škola pomocná. V průběhu let po zavedení různých reforem přestala lidová škola existovat a byla ve velkoměstech nahrazena gymnáziem či všeobecnými školami. Pomocné školy se nejdříve přejmenovaly na školy zvláštní a později podpůrné. Cílem tohoto přejmenování bylo eliminovat diskriminující podstatu těchto názvů. Změnou pojmenování se však dosáhlo pouze toho, že tyto názvy škol lépe zněly, nicméně nedošlo k odstranění jádra této diskriminace, která je tvořena tím, že jsou děti děleny podle nadání. Tento proces vyústil v ideu inkluze, kdy se žáci se speciálně vzdělávacími potřebami integrují do běžné výuky, a všeobecná škola se stává školou inkluzivní. Rozdíly mezi žáky jsou však stále eliminovány pouze na úrovni pojmenování, jelikož výuka na těchto školách bude vnitřně diferenciována.¹⁰¹ Podobný vývoj lze sledovat i v českém školství.

3.2.1.2 Výhody a nevýhody politické korektnosti

Po výčtu charakteristických rysů a projevů politické korektnosti v jazyce a tedy i společnosti se nabízí otázka, zda má vůbec tato ideologie nějaké výhody a smysl. Odpověď je, že ano. Politická korektnost pomáhá slabým proti silným a je schopná přimět silnější ke slušnosti vůči slabším. Působí tak jako regulace a ochrana proti možné agresivitě silnějších vůči slabším. Zároveň je tím, co omezuje institucionální necitlivost velkých organizací vůči malým skupinám. Díky ní se dbá na dodržování rovnoprávnosti žen a řada zaměstnavatelů si nedovolí odmítnout homosexuály či etnické menšiny. Základní myšlenka politické korektnosti (přerozdělit moc silným slabým) je ve svém jádru dobrá.

Politická korektnost má však řadu nevýhod, které vyplývají z výše zmíněných charakteristik, přesto je zde ještě stručně shrnu. Přerozdělování moci silným slabým má

---

¹⁰⁰ ČESKÁ TELEVIZE. „Barevný“ výrok Benedicta Cumberbatche pobouřil Ameriku. In: *Česká televize* [online] 28. 1. 2015 [vid. 19. 6. 2016].

¹⁰¹ SARRAZIN, Thilo. *Teror ctnosti: O hranicích názorové svobody v Německu*, 2015, s. 166-167.

svůj smysl, nesmí se to však přehánět. Pokud jsou myšlenky jako kritika rasismu, xenofobie atd. prosazovány extrémně, ničí pocit solidarity ve společnosti. Extremismus politické korektnosti také vede k vytváření mentality obětí, lidé přestávají mít pocit zodpovědnosti za vlastní život. Většina lidí velmi dobře vycítí, že status oběti se vyplácí, a tak o něj usilují za každou cenu i ti, kteří si ho nezaslouží. Politická korektnost totiž tvrdí, že vina je vždy na straně většinové společnosti a tudíž ta se musí změnit. Oběť se měnit nemusí. To pak ale může vést k tomu, že lidé, kteří jsou například chudí svojí vlastní vinou, se s tímto přístupem z chudoby nikdy nevymaní. Vždy budou spoléhat na pomoc od druhých. Ve společnosti tak bude docházet k neustálému prohlubování rozdílů mezi lidmi a toto prohlubování rozdílů může vést k vytváření a prohlubování dalších předsudků. Tím by se však snaha politické korektnosti stala kontraproduktivní.

Velkou nevýhodou je pak také cenzura. Ať už se jedná o sugerování nemorálního postoje lidem, kteří politické korektnosti oponují či jejich nařčení například ze sexismu, homofobie, islamofobie, fašismu atd. Tento přístup má za cíl přinutit oponenty, aby se ke svým názorům nehlásili, má je umlčet. Takovýto přístup může vést i k autocenzuře médií a dalších institucí. Mohlo by se tak stát, že ze strachu rezignují na prezentaci svých vlastních názorů či nebudou dávat prostor lidem a organizacím, jejichž názory budou v rozporu s politickou korektností. Čím vyšší politické postavení budou mít lidé ve společnosti, která je ovládána politickou korektností, tím bude na ně vyvíjen větší tlak na zachování politicky korektních tabu. Takovýto postoj by však byl v přímém rozporu s principy demokracie.

Pokud by se naplnily všechny faktory, které zmiňuje Browne, jakmile by se veřejná debata umlčela a opravdu se upřednostnily emoce na úkor rozumu, mohlo by to vést k neschopnosti veřejných činitelů řešit problémy (problém s imigrací, šíření radikálního islámu atd.).¹⁰² Tabuizace některých témat, která by byla vedena do takovýchto extrémů, by tak nejspíš uškodila naší společnosti a našemu rozvoji.

Řešením však nemusí být úplné odvrácení se od myšlenek a ideálů politické korektnosti. Politická korektnost má spoustu pozitivních účinků, jako je například eliminování výrazu „židovská svině“ v německém jazyce. Proti diskriminaci, rasismu, antisemitismu je potřeba neustále bojovat, jelikož tyto sklony existují v každém člověku a každé společnosti, píše Kraft. Jedná se o kolektivní psychologický mechanismus, jehož podstatou je přenášet naše slabé či negativní stránky na někoho jiného. Důležité je

---

¹⁰² BROWNE, Anthony. *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, 2009, s. 73-93.

si uvědomit, že tyto sklony nelze vymýtit a je třeba přistupovat k nim politicky odpovědně a obezřetně.¹⁰³ Je tedy třeba zachovat si v každém případě zdravý rozum, snažit se k jednotlivým případům přistupovat co nejvíce individuálně a zároveň nedopouštět upřednostňování účinku na úkor pravdy.

Z této kapitoly vyplývá, že v průběhu historie se tabu v jazyce přeneslo od zakázaných slov, která byla tabu z důvodu strachu z jejich možného magického účinku na člověka, na slova a témata, která by měla být tabu především proto, aby někoho nezraňovala a nediskriminovala. Některá tabu se vytrácí, jiná naopak vznikají. Je však třeba dávat si pozor, zda udržování a podporování některých tabu nezachází až příliš daleko a nejsou tak omezovány některé principy, které si západní společnost po staletí složitě budovala.

---

¹⁰³ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 24.

4. Tabu a rodina

Již jsem zmínila, že tabu je společenský fenomén, který se vyskytuje univerzálně ve všech společnostech. Základní jednotku společnosti tvoří rodina. Aby byl pohled na problematiku tabu co nejkompexnější, zaměřím se proto v poslední části práce na to, zda a případně jaká tabu se nejčastěji objevují v tomto nejzákladnějším společenství. Na tuto oblast se podívám z jiného hlediska, než jaké jsem v této práci dosud uplatňovala. Jedná se spíše o psychologický a edukační pohled na téma tabu. Vycházet budu především z knihy Rotraud Pernerové *Tabu v rodinné komunikaci*. Doktorka Pernerová je rakouská právnička a psychoterapeutka, která se ve své práci prostřednictvím příkladů ze své praxe zaměřuje na problémy v rodinné komunikaci, které mají svůj původ v různých tabu. Než se však zaměřím na konkrétní podoby tabu v rodinách a na to, co způsobují, je nutné definovat pojmy příbuzenství a rodina a přiblížit základní funkce, které by rodina měla plnit především ve vztahu k dětem, ale i k ostatním členům. Dále se ve stručnosti zaměřím na to, jaké jsou následky neplnění těchto funkcí a jaký mají vliv na členy rodinného společenství.

Dnešní společnost je produktem, který vznikl na základě soužití lidí, které spojovalo příbuzenství. Soužití ve společenství vzniklo z toho důvodu, že poskytovalo řadu výhod oproti životu samotného jednotlivce (ochrana, snadnější získávání potravy, styk s ostatními příslušníky druhu či dělba práce). Příbuzenství je tedy „*univerzálním kulturním jevem, je považováno za nejstarší formu společenské struktury umožňující lidem žít a spolupracovat v určité skupině. Příbuzenské soustavy jsou univerzálním znakem lidské kultury.*“¹⁰⁴ Přestože příbuzenství vychází i z určitých biologických skutečností, je potřeba ho chápat především jako produkt kultury. „*Příbuzenství je celek vztahů, které pokrevně nebo sňatkem spojují mezi sebou určitou skupinu jednotlivců. Příbuzenství je založeno na uznání sociálních vztahů mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci navzájem.*“¹⁰⁵ Základní stavební jednotkou příbuzenství je nukleární rodina. Ta se sestává z otce, matky a jejich dětí. V tradiční společnosti mají větší význam takzvané velkorodiny, které se skládají z několika spřízněných nukleárních rodin. Manželství byla v minulosti většinou uzavírána na základě dohody rodičů. Povinností manželů pak bylo zplodit potomky, kteří představovali pracovní sílu, byli připravováni

---

¹⁰⁴ HRABÁKOVÁ, Luďka. *Úvod do kulturní antropologie*, 2013, s. 56.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 56.

na převzetí rodinného dědictví, řemesla a majetku a byli zárukou, že se postarají o své rodiče, až nebudou schopni se sami o sebe starat.¹⁰⁶

V dnešní době si však pod pojmem rodina představujeme spíše nukleární rodinu, na jejíž funkce je třeba podívat se konkrétněji.

4.1 Současná rodina a její pojetí

Chápání rodiny jako seskupení lidí, kteří jsou spojeni manželstvím nebo pokrevním příbuzenstvím, je v dnešní době nutné lehce revidovat. Důvodem je rostoucí množství rozvodů či osvojování a adopce. Dnes již také není neobvyklé, že lidé neuzavírají manželství, ale žijí spolu takzvaně „na hromádce“. I tito lidé spolu mají děti, a tak je nutné i na tato společenství pohlížet jako na rodiny a vyžadovat po nich plnění funkcí rodiny (alespoň ve vztahu k dětem).

Současná rodina, jak již bylo zmíněno, se chápe jako nukleární neboli jádrová. Skládá se z několika málo lidí, kteří mezi sebou sdílejí intimní soužití. Jádro takovéto rodiny tvoří manželé/partneři. Ti pečují o své či přisvojené děti. Tím je zároveň nukleární rodina dvougenerační. Další charakteristikou dnešní rodiny je to, že tvoří intimně vztahový prostor. To znamená soukromý prostor, který je tvořen pospolitostí, láskou a starostí mezi jádrovými osobami. Posledním znakem je pak podle Heluse privátní individualizace vycházející ze společenské změny, která přinesla nutnost rozhodovat se, volit či nést zodpovědnost za svá rozhodnutí. Tyto možnosti a dovednosti by měla dítěti pomoci získat a osvojit si výchova v dané rodině. Aby se však tato individualizace nevymkla kontrole (aby se z ní nestala bezohlednost, zvláště atd.), je nutná určitá společenská kontrola - zákony a zásady formulující povinnou péči o děti a ochraňující děti či další členy rodiny před nežádoucím chováním.¹⁰⁷

Rodina je společenství, ve kterém probíhá primární socializace dítěte, která má rozhodující vliv na jeho budoucnost, schopnost začlenit se do společnosti a na to, jak bude žít svůj život, až v dospělosti založí svou vlastní rodinu. Vzhledem k těmto předpokladům je nutné, aby rodina plnila určité funkce a představovala místo, kde se dítě a i další členové tohoto společenství budou cítit v bezpečí a budou moci využít

---

¹⁰⁶ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*, 2007, s. 143.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 137-139.

veškerých možností pro rozvoj svého potenciálu. Toto jsou základní funkce, které by rodina měla plnit:¹⁰⁸

- **Rodina uspokojuje základní, primární potřeby dítěte v raných stádiích jeho života.** Jedná se o uspokojování biopsychických potřeb (jídlo, pití, pohyb atd.) a psychických potřeb bezpečí či lásky. Rodina tak vytváří láskyplný a podnětný domov.
- **Rodina uspokojuje potřebu organické přináležitosti dítěte.** Domov představuje bezpečné a spolehlivé prostředí, členové rodiny si naslouchají a navzájem se do sebe vciťují.
- **Rodina poskytuje dítěti akční prostor.** Členové rodiny se aktivně projevují, seberealizují a zároveň se učí vzájemné spolupráci.
- **Rodina uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení.** Určuje tak jeho postoj k materiálnímu světu.
- **Vzory matky a otce a další členů širší rodiny určují počáteční prožitek sebe sama jako dívky/chlapce.** Jedná se o zásadní genderový aspekt rodiny.
- **Rodina poskytuje dítěti vzory a příklady pro komunikaci v rozličných situacích.** Komunikace mezi členy rodiny zásadně ovlivňuje komunikaci dítěte v dospělosti. Pokud se rodiče dokáží vciťovat do dítěte, učí se dítě vciťovat do lidí kolem sebe.
- **Dítě je přirozeně zapojováno do společenských činností rodiny (herních, pracovních, zájmových atd.) a tím se učí zodpovědnosti, úctě či ohleduplnosti.**
- **Rodina včleňuje dítě do vztahů nejen mezi rodiči, ale i prarodiči a tím mu pomáhá proniknout do mezigeneračních vztahů a chápání lidí různého věku.**
- **Uváděním dítěte do příbuzenských a přátelských vztahů pomáhá rodina navodit představu o společnosti a světě - dítě se seznamuje s občanskými povinnostmi a problémy, kterým je nutné v průběhu života čelit. Pokud rodina představuje pevné, spolehlivé a harmonické zázemí, nebojí se dítě do světa postupně vstupovat.**

---

¹⁰⁸HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*, 2007, s. 149-151.

- **Rodina je prostředím, ve které se všem členům dostává náležitě pozornosti a vyslechnutí v případě problémů.** Rodina poskytuje rady a pomoc a v nelehkých životních situacích poskytuje svým členům bezpečné útočiště.

Výše zmíněné funkce představují jakýsi ideál, ale realita je často jiná. Neexistuje snad žádná rodina, která by se nepotýkala s nějakými problémy. Rozhodující je, zda si s těmito problémy dokáže rodina poradit či nikoliv. Z hlediska funkčnosti respektive nefunkčnosti rozlišuje Helus tyto kategorie:¹⁰⁹

- **Rodina stabilizovaně funkční.** Je to rodina, která spolehlivě zajišťuje výše zmíněné funkce.
- **Funkční rodina s přechodnými (více či méně) vážnými problémy,** které však dokáže vždy vyřešit a díky tomu se pozitivně vyvíjí a upevňuje. V takovýchto případech jsou si členové rodiny problémů vědomi a vynakládají úsilí na jejich vyřešení.
- **Rodina problémová,** pro kterou je problém plnit výše uvedené funkce. Situace často končí rozchodem, aktéři se nicméně snaží vyřešit vzniklou situaci tak, aby členové rodiny co neméně trpěli.
- **Rodina dysfunkční.** V takové rodině jsou některé funkce vážně a dlouhodobě narušeny a členové domácnosti jsou vážně ohroženi. Jedná se například o alkoholismus či špatnou ekonomickou a sociální situaci. Tyto události zanechávají na členech domácnosti traumatické následky, které je ovlivňují v jejich dalším životě. A to i v případě, že už mají svou vlastní rodinu.
- **Rodina afunkční.** Taková rodina neplní svůj účel a stává se ohrožením pro dítě i další členy domácnosti. V takových případech bývají rodiče zbaveni svých rodičovských práv a děti jsou umístovány do zařízení s náhradní rodinnou péčí.

Považuji za důležité uvést výše uvedené definice, funkce a kategorie rodin a to z toho důvodu, že je nutné si uvědomit, bavíme-li se o tabu v rodině, že se bavíme o rodině, která neplní některou ze svých funkcí a je tedy určitým způsobem problémová či nefunkční. Zdravá rodina a domov by měly představovat takové prostředí, které

---

¹⁰⁹ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*, 2007, s. 151-153.

poskytuje svým členům stabilitu, lásku, bezpečí, soucítění, umožňuje jejich harmonický vývoj a tím ovlivňuje i jejich budoucí chování v širší společnosti. Taková rodina musí zároveň umožňovat otevřenou komunikaci mezi svými členy. Naopak rodina, která své členy ovládá pomocí různých tabu, znemožňuje otevřenou komunikaci a vytváří tak prostředí strachu a úzkosti. Život v rodině, kterou ovládá nějaké rodinné tabu, má silný a nežádoucí efekt na vývoj osobností jejích členů a podstatným způsobem ovlivňuje život dětí v dospělosti. Tento vliv se negativně projevuje například při navazování nových vztahů. Rodinná tabu mohou způsobit lidem, kterých se týkají, vážné psychické problémy, kterých se budou jen obtížně zbavovat.

Nyní se zaměřím na to, jaká tabu se nejčastěji objevují v rodinném prostředí.

4.2 Tabu v rodinné komunikaci

Jaké atributy bychom přisoudili zdravé a šťastné rodině? Lásku, důvěru, pohodu, bezpečí atd. Tyto atributy však představují určité stereotypy, dalo by se říci přímo klíšé a realita je tak mnohdy zcela odlišná. Ve skutečnosti existují v řadě rodin témata a problémy, o kterých se raději mlčí (je to tabu) a které se pak stávají zdrojem rodinných krizí.

4.2.1 Idealizace rodiny

Jedním ze zdrojů, které způsobují v rodině krize, jsou právě stereotypy a ideály, které si naše společnost o rodině vytvořila. Jak již bylo zmíněno, v dřívějších dobách vznikala manželství (a tedy i rodiny) na základě dohody a jejich účel byl především ekonomický. Teprve v době romantismu, píše Pernerová, došlo díky stále častějšímu oddělování bydlení od pracoviště k většímu důrazu na soukromí a tím i k větší emocionalizaci rodinných vztahů. To se však zpočátku týkalo majetnějších měšťanů.¹¹⁰ Ještě moji praprarodiče se ve 30. letech minulého století brali na základě dohody mezi jejich rodiči. Díky sociálně-politickým vymoženostem došlo ke zlepšení materiální situace a soukromí i emocionalita se dostala i do rodin z nižších sociálních vrstev. Tak se emocionalita a láska staly samozřejmostí, která patří k rodině.

---

¹¹⁰ PERNEROVÁ, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*, 2000, s. 17.

Stereotypní zobrazování se k nám pak dostává ze všech stran. Už v prvních knihách a slabikářích se dítě setkává s idealizovaným obrazem rodiny, který však není odrazem životní reality. „Ta už totiž nevypadá tak, že tatínek si krátí čekání na večeři čtením, syn si vedle něho hraje s vláčkem, maminka vaří, dcera prostírá stůl a babička v bačkorách plete za kamny ponožky.“¹¹¹

Za prvé v dnešních rodinách postava babičky chybí. Dnešní babičky jsou velmi často ještě pracovně činné, a tak to nejsou ty klasické babičky, které měly kdykoli čas děti pohlídat. Většina matek je také výdělečně činná, a tak musí často složitě kloubit povolání s výchovou dětí a péčí o domácnost. Dále je tu fakt přibývání rozvodů a nových vztahů s vyvdanými a vyženěnými dětmi. Výjimkou už nejsou ani rodiny, kde jsou rodiče stejného pohlaví.

Přesto se zažité stereotypy nemění či se mění jen pozvolna, a tak na nás útočí idealizovaná podoba rodiny také z filmů či reklamy. Lidé si tak neustále vytvářejí a upevňují stereotypní představy o tom, jak by rodina měla vypadat na základě vymyšlených příběhů se silným emocionální nábojem. Muži pak mají podle Pernerové představu, že milující žena jim bude kdykoli k dispozici, aby je hýčkala a opečovávala, zatímco ženy si nejčastěji vybavují epizody o (pracovně) úspěšných ženách. Ideály, které se takto rozcházejí, se pak stávají zdrojem konfliktů uvnitř rodin.¹¹²

Dalším tlakem, který na rodinu působí, je úkol, který od ní společnost očekává. Jedná se o předávání hodnot. Hodnoty ale opět představují nějaké ideály a tedy ideál, že rodina předává ideály, může být pro spoustu lidí náročný. Filmy ani reklamy neposkytují návody, jak se vypořádat s tímto náročným úkolem ani jak se vypořádat s každodenní realitou. Pro spoustu lidí je pak obtížné přiznat, že jejich vztahy a rodina nejsou odrazem idyly, která je jim prezentována. A tak zde vzniká jedno ze základních tabu v rodinné komunikaci.

4.2.2 Tabu realistického vidění

Rodina je skupina, která je tvořena rodiči a dětmi. Každý zde má svou funkci a roli. Rodiče by měli být svým dětem vzorem nenásilného chování a měli by jim předávat takové modely chování, které nestojí na zneužívání moci a používání násilí. Je tedy

---

¹¹¹ PERNEROVÁ, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*, 2000, s. 18.

¹¹² Tamtéž, s. 25.

důležité, aby rodiče vystupovali a komunikovali jako partneři. Jelikož je jedním z hlavních úkolů rodiny předávání hodnot a mezi tradiční hodnoty stále patří mužský nárok na vůdčí postavení, je většina rodin uspořádána hierarchicky a hlavou rodiny, tedy tím, kdo má hlavní slovo, bývá nejčastěji otec (matka jako hlava rodiny však nemusí být výjimkou). Muž je ten, kdo, v době, kdy je matka doma s dětmi, zajišťuje ekonomický chod domácnosti a má tedy privilegium rozhodovat. Všichni, kteří se nepodílejí na vydělávání peněz mimo domácnost, se řadí na ženskou čili domácí stranu. Takovéto uspořádání vytváří vztah nadřazenosti a podřazenosti. Tato skutečnost je ale v rozporu s tím, co pojem rodiny symbolizuje: „prostor, který lidem poskytuje samozřejmou ochranu, prostor, v němž si mohou důvěřovat a všechno si svěřit, kde jsou přijímáni a kde se jim dostává pomoci prostě proto, že jsou to oni, nikoli kvůli zásluhám.“¹¹³

Vůdčí postavení nezřídka vede ke zneužití moci a místo úcty, která by měla panovat mezi jednotlivými členy domácnosti, vzniká pocit nadřazenosti na jedné straně a pocit bázně na straně druhé. Takovéto rozvrstvení sil v domácnosti diskvalifikuje ty, kterým není přiznána moc. Ti pak podléhají zákazu mluvit o čemkoli, co je v rozporu s tím, co tvrdí vůdce rodiny, který si tak přivlastňuje jazykový monopol. Dochází zde ke vzniku tabu realistického vidění. Zákaz poukazovat na nedostatky slouží k zakazování vnímání a vlastního uvažování.¹¹⁴ To vede k omezení pohledu na určité věci z různých úhlů a perspektiv a v konečném důsledku to vede k přehlížení všeho, co je špatně.

Vzhledem k tomu, že dnes už se rodina nechápe ani jako výrobní, spotřební a podpůrné společenství, ani jako osudové společenství, je zde prostor pro to, aby se stala společenstvím partnerským. Pokud však má rodina vypadat takto, je potřeba spolu mluvit a ne jen jednostranně rozhodovat jeden o druhém. Rodina se tedy musí stát společenstvím řeči. Společenstvím, ve kterém vládne láska a úcta, ne snaha někoho ovládat. Problém podle Pernerové je v tom, že nám k tomuto jednání scházejí vhodné vzory.¹¹⁵

---

¹¹³ PERNEROVÁ, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*, 2000, s. 15.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 43.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 42-43.

4.2.3 Tabu bezmoci¹¹⁶

Jelikož můžeme rodinu chápat jako systém, je nutné podívat se na otázku hranic. Existují rodiny, které představují otevřený systém, a tedy umožňují otevřenou komunikaci s jinými systémy, vzájemnou výměnu informací a obohacování. Na druhé straně existují rodiny, které vytvářejí tzv. uzavřený systém. Jejich hranice jsou pevně dané a vše, co se nachází mimo tyto hranice, je považováno za nepřátelské. Ten, kdo stojí na opačné straně hranice, je nepřítel, protože zde existuje riziko, že by mohl zahlédnout něco, co by mu mělo zůstat skryto. Takto ostře stanovené hranice mají často rodiny, ve kterých dochází k pohlavnímu zneužívání. Cílem vytvoření hranic je zamezit prozrazení a zároveň zabránit kontaktu s jinými lidmi a rodinami, aby se předešlo možnému srovnávání poměrů. Ostatní rodiny jsou tabuizovány a jakýkoli kontakt s nimi je zakázán. Tyto hranice stanovuje většinou jedna osoba, která si činí nárok na absolutní moc nad ostatními členy rodiny. Může se jednat o moc:

- fyzickou - vyhrožování násilím
- psychickou - útoky na sebevědomí ostatních členů domácnosti
- sociální - omezování kontaktů s ostatními lidmi
- duchovní - odpírání informací
- sexuální

Hranice, které ovládající osoba vytváří, oddělují to, co je posvátné a tedy zároveň povznesené nad kritiku, od všeho ostatního, co je méně hodnotné. Budování hranic má záměrně mást - nikdo uvnitř rodiny nesmí nic vědět (například že lze dělat věci jinak), nikdo nemá mít možnost srovnání. Držitel moci pak vystupuje jako zachránce a jediný, kdo si je schopen se vším poradit. Ostatní jsou udržováni v nejistotě, strachu a tedy i bezmoci. Tvůrce hranic nestrpí žádný odpor, a tak všechny ostatní pečlivě omezuje v řeči. Komunikace tak opět probíhá nerovnoměrně. Takováto osoba je jakýmsi náčelníkem rodiny. Náčelník si je vědom toho, že čím je větší nevědomost ostatních členů rodiny („poddaných“), tím více jim připadá jako Bůh (je nedotknutelný). Toto pojetí nějakého člena rodiny, je dáno úhlem pohledu, kterým se na něj díváme. Díváme-li se zezdola vzhůru (de facto z pozice dítěte), připadá nám tato osoba větší než ve

---

¹¹⁶ PERNEROVÁ, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*, 2000, s. 59-63.

skutečnosti je. Náčelník/Bůh/hlava rodiny tak záměrně vytváří úhel pohledu, ze kterého se na něj ostatní smí dívat, a tím jim brání ve vývoji a v dospívání.

Osoba, která má takovouto moc, pak užívá různé strategie, které mají za cíl zabránit změnám a vzniku osobní moci ostatních členů společenství/rodiny za účelem udržení vlastní moci. „Tabu bezmoci ignoruje, že členové rodiny situačně nikdy nemají stejnou moc, stejnou odpovědnost, ani stejnou možnost volby a schopnost uniknout z rodinného pekla. Přesto nám sugeruje, že všichni disponují stejnou odpovědností.“¹¹⁷

4.2.4 Tabu živosti

Rodina je živý organismus. Vše živé se pohybuje. Pohyb je základním předpokladem vývoje. Pohyblivost se vyznačuje nejen tím, co se děje při tělesné látkové výměně, ale i tím co se děje v psychice člověka (Například někdy cítíme potřebu blízkosti, jindy naopak odstup.). „V zavedeném obrazu rodiny dominuje blízkost a otevřenost: stojíme při sobě, poskytujeme si pomoc a oporu; oči, uši a srdce máme otevřené, aby mohly přijímat projevy druhých a nezadržovaly projevy vlastní.“¹¹⁸

V tomto obrazu však chybí skutečnost, že občas potřebujeme místo blízkosti také odstup. Přílišná blízkost nám může škodit tak, jako přílišný odstup. Je potřeba tyto dva póly rovnoměrně střídat. Přílišná blízkost nebo naopak přílišný odstup způsobují ustrnutí a omezují živost. Pokud je například dítě nuceno k příliš těsné blízkosti s nějakou další osobou z rodiny, může to vést k tomu, že se časem začne cítit jakoby pohlcováno. Děti jsou ze své přirozenosti velmi pohyblivé a tato pohyblivost by jim měla být umožňována. V rodinách, které jsou ovládány různými tabu, je však takováto živost zakazována a to z toho důvodu, aby se děti těchto tabu nedotýkaly. Při jakémkoli problému, který se objeví, pak místo reakce přichází ustrnutí/zatuhnutí. Takovéto ustrnutí ovšem opět znemožňuje jakýkoli posun a růst.

Výše uvedený výčet tabu se touto problematikou zabývá z hlediska špatné a nedostatečné komunikace a ukazuje, že nedostatek vhodných vzorů pro správnou komunikaci tak vede k opakovanému vytváření tabu uvnitř rodin, která jsou zbytečnou

---

¹¹⁷ PERNEROVÁ, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*, 2000, s. 77.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 80.

překážkou pro jejich zdravé fungování. Tato tabu by se také dala zařadit do kategorie počitkových tabu. Tuto kategorii rozlišuje ve své knize Hartmut Kraft. Já se nyní zaměřím na ještě jedno tabu, které se stále bude týkat rodinného prostředí a které Kraft řadí do skupiny tabu skutkových.

4.3 Incestní tabu

Toto tabu patří mezi skutková tabu, jelikož se jedná o zákaz provozování určité činnosti. Proces tabuizace lze v naší kultuře pokládat podle Krafta za vývoj k čistotě a nejnámějším tabu z této kategorie je tabu incestní, které, jak tvrdí, akceptují všechny kultury naší doby.¹¹⁹ Výjimky (prokázané) v historii se objevují vzácně a většinou byly zdůvodňovány mocensko-politickými zájmy. Přesto, že bylo toto tabu univerzálně platné, nepodařilo se incest ze společnosti zcela odstranit. Sigmund Freud dokonce přišel s myšlenkou, že za neurotickým onemocněním velmi často stojí skutečné zneužívání dospělými. To však neladilo s patriarchálním myšlením té doby, a tak byl Freud do značné míry donucen toto své tvrzení odvolat a přepracovat. Svou teorií oidipálních představ poté Freud přesunul odpovědnost z rodičů na děti. Společenské popírání tohoto tabu pak mělo za následek tabuizaci jeho překračování.

Kraft zde poukazuje na paralelu mezi Freudovou teorií oidipovského komplexu a biblickým příběhem o Lotovi. Lota a jeho rodinu ušetřil Bůh při zničení Sodomy. Lotova manželka však porušila přikázání, ohlédla se zpět a proměnila se v solný sloup. Lotovy dcery se domnívaly, že celý svět je zničen, a tak v zájmu zachování lidstva otce opily a počaly s ním děti.¹²⁰ Lot je zde popsán jako oběť a jeho dcerám je připsána zodpovědnost za překročení tohoto tabu.

Tabuizace překračování incestního tabu měla za následek to, že společnost se snažila věřit, že k překračování incestního tabu dochází jen velmi zřídka a ojediněle. Až když byly v osmdesátých letech v Americe zveřejněny výsledky dotazníku na téma sexuálního zneužívání, ukázalo se, že to není marginální záležitost. To, že Freud přišel ve své teorii oidipovského komplexu s tvrzením, že za neurózy jsou zodpovědné dětské oidipální fantazie, mělo za následek, že několik generací psychoanalytiků se odvrátilo od reality do světa dětských fantazijních představ. Vzpomínka na sexuální zneužití

---

¹¹⁹ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 52-53.

¹²⁰ Gn 19, 1-38.

v dětství nebyla pokládána za realitu a obětí nebylo nedopřáváno vyslechnutí. To vše se dělo z toho důvodu, že patriarchálně vedená společnost nebyla ochotná připustit, že se něco takového děje více než výjimečně. Pokud už se porušování incestního tabu připustilo, tabuizovalo se zneužívání dětí napříč sociálními vrstvami a za pachatele incestu byli označováni lidé nízkého sociálního původu. Teprve v osmdesátých letech 20. století se začaly v psychoanalýze uplatňovat odlišné teoretické přístupy a začalo se hovořit o skutečném zneužívání.

Kraft popisuje, že jakmile došlo k detabuizaci překračování tohoto tabu, objevily se některé názory, které zpochybňovaly škodlivost sexuality mezi dítětem a dospělým a dokonce se někteří lidé veřejně dotazovali, zda není lepší, když milující otec uvede svou dceru do světa sexuality. Odborníci však dali jasně najevo, že prepubertální dítě není dostatečně psychosexuálně a tělesně zralé, aby dalo souhlas k něčemu takovému.¹²¹

4.4 Co stojí za účinností tabu a jak se lze tabu zbavit

Je patrné, že tabu nad námi mají silnou moc, zvláště pokud si je neseme z našeho rodinného prostředí. V poslední části práce se proto budu snažit přiblížit některé tabuizační metody, které určují jeho moc, a zároveň se pokusím shrnout kroky, které je potřeba udělat, aby bylo možné se tabu zbavit.

4.4.1 Tabuizační metody¹²²

Tabuizace představuje intrapsychický a interakční systém, v jehož rámci je třeba rozlišovat tři zúčastněné osoby: zadavatele tabu, příjemce tabu a strážce tabu, tvrdí Kraft. Zadavatel tabu stanovuje, příjemci ho přiznávají a tím projevují zadavateli respekt. Strážci tabu pak vykonávají svou funkci buď z přesvědčení, nebo proto, že chtějí mít podíl na moci zadavatele. Existují i strážci, kteří se do této role vžívají sami. Tito strážci pak eliminují odlišné pohledy a své pocity viny často promítají do ostatních, skrze které je rázně odmítají.

Jednou z častých metod tabuizačního nátlaku je poukazování na jinakost. Skupina určuje normy; pokud chce být někdo členem konkrétní skupiny, pak musí respektovat

---

¹²¹ KRAFT, Hartmut. *Tabu - Magie a sociální skutečnost*, 2006, s. 90-94.

¹²² Tamtéž, s. 113-120.

nastavenou uniformitu. Pokud naopak nějaký člen začne vybočovat z normálu, vystavuje se hrozbě vyobcování ze skupiny. Je proti němu vynaložen psychický nátlak a dostává se mu obvinění typu: „Myslíš si, že jsi lepší než ostatní?“

Další metodou je skryté předávání tabu za pomoci odmítavé mimiky, gest, povzdechů či kopanců pod stolem. Užívání takovýchto nástrojů je typické pro menší skupiny jako je rodina a účinně tak upevňuje tabu jako je například sexuální zneužívání či alkoholismus.

Aby bylo tabu účinné, píše Kraft, musí být spojeno s afekty. Pokud by po porušení tabu nenásledovala „adekvátní“ afektivní reakce, ztratilo by na svém významu. Naopak má-li nějaké téma zmizet z veřejného povědomí, je nutné odpoutat ho od afektů, které vyvolává. Tím ztratí na zajímavosti.

Dalším pomocníkem tabuizace je spojení určitých témat s nežádoucími osobami či jevy. Tento mechanismus je hojně využíván mechanismem politické korektnosti, jak jsme si ukázali v předchozí kapitole.

Posledním důležitým mechanismem, který přispívá k upevnění tabuizace, je vyprávění příběhů, ve kterých je určité jednání označováno za žádané a vzorové a jiné naopak za nežádoucí. Neuposlechnutí tabu, to znamená nežádoucí jednání, má vždy špatné následky. Příkladem takového vyprávění mohou být pohádky, které často varují před nežádoucím chováním (O Smolíčkovi). V náboženství jsou tato vyprávění obsažena ve svatých textech. Například v Bibli jsou to vyprávění o vyhnání z ráje či potopa světa. U těchto příběhů nehraje roli, zda vycházejí ze skutečnosti. Podstatné je, že pro vypravěče a posluchače představují podobenství poskytující návod k jednání v jejich vlastním životě.

Z uvedených metod a mechanismů vyplývá, jak těžké může porušení tabu pro některé jedince být. Zvláště pokud se jedná o porušení tabu uvnitř vlastní rodiny. Jedinec se totiž vystavuje hrozbě potrestání či vyobcování z kolektivu. Toto těžké rozhodování je způsobeno ambivalentní povahou tabu, o které již bylo pojednáno v první části práce.

4.4.2 Zbavení se tabu¹²³

Jelikož se stále nacházíme v kontextu rodiny, považuji za nezbytné poukázat na to, že na základě předchozích příkladů je patrné, že zbavení se tabu je žádoucí. Šťastná a zdravá rodina může být pouze ta, která neomezuje své členy a která se nevyhýbá případným konfliktům. Každý člen by tak měl mít právo na sebevyjádření a nastavení si vlastních osobních hranic, které budou ostatní členové rodiny respektovat. Je otázkou, zda je možné vymanit se z rozličných metod a mechanismů, které jednotlivá tabu pomáhají udržovat. Doktorka Pernerová je přesvědčená, že to možné je a ve své knize představuje kroky, které vedou ke zbavení se tabu.

Prvním krokem je mediace. Pokud má být rodina společenstvím lidí, kteří jsou si blízcí a ve kterém panuje přátelská atmosféra, je nutné, aby si její členové uvědomili a připustili, že nelze mít na vše stejný pohled a že odlišný úhel pohledu není nutně předznamenáním války. Pokud už válka v rodině probíhá, nemusejí se jí povinně účastnit všichni. Zároveň je třeba mít na paměti, že mlčením se válce nevyhneme. Předcházet válce je však možné pomocí mediace, kdy někdo třetí stojí uprostřed, zjišťuje různé úhly pohledu, jaká zde panuje otevřenost a kam až se dá zajít, a nakonec se snaží pomoci při zprostředkování komunikace.

Druhý krok Pernerová nazývá exorcismem. Jeho podstatou je umět věci správně pojmenovat. Jestliže totiž nevyjadřujeme, co si myslíme, cítíme atd., jsme v neustálém napětí a stresu. Pokud se nám podaří vyslovit, co nás trápí, dochází k úlevě. Možnost otevřeně mluvit (říkat, co si myslím) je pro rodinné prostředí zásadní z hlediska vytváření intimity mezi jednotlivými členy. Mnoho lidí se však přílišné otevřenosti obává a reaguje na ni agresivně.

Třetím krokem je pak ohraničení. Každý člen rodiny by měl mít právo vytvořit si vlastní hranice, za které již nikoho nepustí. Zároveň by měl mít právo tyto hranice kdykoli podle potřeby posouvat.

Pokud si rodiny vymezí pevnou hranici vůči idealizaci, přijmou skutečnou podobu rodiny, otevřou se realistickému pohledu, stanoví si pevné hranice vůči zneužívání moci a otevřou se živosti, cítění a naslouchání, mohou se z nich stát zdravé a šťastné rodiny.

---

¹²³ PERNEROVÁ, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: O čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*, 2000, s. 144-161.

Závěr

Problematika tabu je velice široká oblast. Tato práce nezachycuje problematiku tabu v celé její šíři a ani to nebylo jejím cílem. Nicméně i z vybraných pohledů na problematiku tabu lze učinit určité závěry. Předně je třeba si uvědomit, že tabu nejsou jen zákazy nějakého jednání či chování a původně představovaly negativní aplikaci praktické magie. Jejich účelem tedy bylo vyhnout se nežádoucím jevům a účinkům magických sil.

Sigmund Freud zkoumal problematiku tabu z pohledu psychoanalýzy a všiml si určitých podobností mezi příkazy tabu a symptomy, které se projevují u lidí trpících neurózou. Původ zakazů je podle něj neznámý a nezdůvodněný, avšak pro ty, kteří mu podléhají, je nezpochybnitelný. Tabu v sobě zahrnuje dvojí aspekt, je to něco zakázaného a posvátného zároveň. Charakteristickým rysem tabu podle Freuda je jeho ambivalentní charakter. Základem tabu je tedy zakázání toho, co bychom podvědomě chtěli dělat. Jedinec či společnost se tak musí vypořádat s dvěma protichůdnými tendencemi - touhou dělat to, co je zakázané a strachem tento zákaz porušit. Freud se domníval, že tabu byla základem prvních trestních systémů. Ten, kdo tabu porušil, se zpravidla sám stal tabu. Aby se mohl vrátit zpět do společenství, musel podstoupit řadu očistných rituálů.

Mary Douglasová spatřovala v tabu věci a jevy, které nezapadají do řádu, který si každá společnost vytváří a je nutný pro její fungování. To, co zapadá do řádu je svaté a čisté, to, co do něj nezapadá, je nečisté. Pojmenováním a vytyčením konkrétních tabu si společnost vytváří hranici mezi řádem a chaosem, čistotou a nečistotou. Funkcí tabu je tak ochrana společenského řádu. Hartmut Kraft zase vidí spojitost mezi tabu a skupinovou identitou. Tabu podle něj slouží k zachování skupinové identity.

Z výčtu těchto teorií je patrné, že tabu a společnost jsou dva fenomény, které se neustále vyvíjejí a navzájem ovlivňují. Tabu je prostředek, který slouží k uspořádání společenského systému, k jeho udržování a k posilování identity společenství.

Tuto teorii jsme si ověřili na několika konkrétních příkladech. Například stravovací omezení v judaismu slouží vedle dalších funkcí k oddělení zbožných Židů od jejich sociálního okolí, to znamená, že posilují skupinovou identitu. To samé pak platí pro stravovací omezení křesťanství a islámu. Dodržování půstu slouží k podpoře náboženského zanícení a posilování skupinové identity a sebevědomí. Stejně tak by se

dalo říci, že fenomén politické korektnosti, který stojí za mnoha současnými tabu, vytváří tato tabu za účelem potlačování odlišností skupiny, která se cítí být vůči zbytku společnosti nějakým způsobem znevýhodněna. Snaží se tak vytvořit dojem, že všichni členové společenství jsou si rovni. Tabu vytvořená politickou korektností tak mají udržovat soudržnost mezi jednotlivými členy společnosti.

Je však také nutné zamyslet se nad tím, zda určitá tabu nejsou pro společnost či jednotlivce spíše překážkou. To se týká třeba extrémního pojetí fenoménu politické korektnosti. Tak se může stát, že přílišné zdůrazňování práv romské menšiny může ve školním prostředí například vést k tomu, že někteří učitelé ze strachu, aby nebyli nařčeni, že nejsou politicky korektní, přistupují k romským žákům s větší shovívavostí a bojí se jakéhokoli hodnocení, které by mohlo být považováno za negativní vůči těmto žákům. Politická korektnost ve své extrémní podobě na jedné straně zdůrazňuje rozdíly mezi jednotlivými lidmi (například mezi muži a ženami), na straně druhé se tyto rozdíly snaží zastírat prostřednictvím stanovování různých omezení v jazyce a komunikaci. Tento ambivalentní postoj může ve společnosti vést k vytvoření toho, co by Freud nazval neurózou. Tak jako si neurotici tabuizují dotyk (a to jak přímý dotyk, tak pouhou myšlenku na dotyk), má politická korektnost ve své extrémní podobě sklony tabuizovat vše, co by se mohlo týkat tématu, které již bylo označeno za tabu. Porušením zákazu se pak tabu přenesou na toho, kdo je porušil.

Zároveň je tedy nutné uvědomit si, že četná tabu například ta, která existují uvnitř společenství rodiny, jsou velmi často nežádoucí a znemožňují otevřenou komunikaci. Takováto tabu pak mohou mít na členy tohoto společenství nežádoucí vliv po celý jejich život i mimo prostředí rodiny. Na druhou stranu existují tabu, která (pokud se dodržují) mají pozitivní vliv na fungování jednotlivých členů rodiny. Takovýmto zákazem je incestní tabu, které je i v dnešní době neustále aktuální a je třeba vyžadovat jeho dodržování.

I přesto, že mnoho lidí může mít dnes pocit, že tabu je jev typický spíše pro tradiční společnost, mohli jsme se přesvědčit, že tomu tak není a že se tento fenomén hojně vyskytuje i v naší moderní společnosti. I v současné době si tabu uchovává svou ambivalentní povahu. Představuje tak ochranu určitých oblastí společnosti, ale zároveň s sebou nese jistá omezení. Ambivalentní povaha v sobě obsahuje jak pozitivní, tak negativní vliv tabu na jedince a společnost. Tím, že těmto jevům budeme věnovat pozornost a připustíme souvislost mezi hledisky kulturních a sociálních antropologů

a jevy, které se v naší společnosti objevují, můžeme tyto jevy snadněji pojmenovat a pochopit.

Na závěr bych chtěla zdůraznit, že ne všechna hlediska, která byla v této práci představena, jsou platná univerzálně. Některé zdroje byly velmi jednostranně a subjektivně zamřené a bylo tedy obtížné, zachovat si v těchto částech objektivní odstup.

Bibliografie

Tištěné zdroje

Bible, český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2002. ISBN 80-85810-30-1.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.

BROWNE, Anthony a David CONWAY. *Úprk rozumu: politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2009. ISBN 978-80-7363-240-3.

DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí: analýza konceptu znečištění a tabu*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2014. ISBN 978-80-87580-91-2.

DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života: systém totemismu v Austrálii*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-056-4.

FRAZER, James George a Josef KANDERT. *Zlatá ratolest*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, c2007. ISBN 978-80-7380-017-8.

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: vtip a jeho vztah k nevědomí*. Praha: Práh, 1991. ISBN 80-900835-1-X.

HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost: věda o náboženství a její historické kořeny*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2427-0.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy: sociální souvislosti života, socializace osobnosti, sociální psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

HRABÁKOVÁ, Luďka. *Úvod do kulturní antropologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 978-80-7494-001-9.

JUNKOVÁ, Anna. *Tabu a noa v komunikaci. Realizace jazykových tabu v tištěných médiích*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka, 2011. 86 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Pavla Chejnová, Ph.D.

KIRSTE, Reinhard, Herbert SCHULTZE a Udo TWORUSCHKA. *Svátky světových náboženství*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-588-7.

Korán. Přeložil Ivan HRBEK. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-080-1.

KRAFT, Hartmut. *Tabu: magie a sociální skutečnost*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1345-6.

KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.

KREKULOVÁ, Alena a Tereza KREKULOVÁ. *A nazveš den odpočinku potěšením: židovská sváteční kuchařka*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-068-1.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3., dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-613-1.

KŘIKAVOVÁ, Adéla. *Islám: ideál a skutečnost*. 2. rozš. a aktualiz. vyd., (v nakl. Baset 1.). Praha: Baset, 2002. ISBN 80-86223-71-X.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.

LINHART, Jiří. *Slovník cizích slov pro nové století: základní měnové jednotky : abecední seznam chemických prvků : jazykovědné pojmy : 30 000 hesel*. Litvínov: Dialog. Most, 2002. ISBN 80-85843-61-7.

Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 6., sv. 2. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7185-550-2.

PERNER, Rotraud A. *Tabu v rodinné komunikaci: o čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-363-3.

RIEDL, Jiří. *Sedm hlavních hříchů*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra systematické teologie, 2011. 73 s. Vedoucí diplomové práce ThLic. ICLic. Vladimír Filo.

RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-140-7.

SARRAZIN, Thilo. *Teror ctnosti: o hranicích názorové svobody v Německu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2468-8.

SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7.

Internetové zdroje

Cambridge Dictionaries Online [online]. [vid. 26. 6. 2016]. Dostupné z: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/politically-correct>

ČESKÁ TELEVIZE. „Barevný“ výrok Benedicta Cumberbathe pobouřil Ameriku. In: *Česká televize* [online] 28. 1. 2015 [vid. 19. 6. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1497666-barevny-vyrok-benedicta-cumberbathe-pobouril-ameriku>

ČESKÁ TELEVIZE. Pohádky pana Donutila: Pravdivý příběh o Sněhurce. In: *Česká televize* [online] 25. 11. 2015 [vid. 19. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11249634533-pohadky-pana-donutila/315292320180003-pravdivy-pribeh-o-snehurce/titulky>

ČESKÝ ROZHLAS RADIOŽURNÁL. Hovory z Lán. In: *Český rozhlas* [online] 2. 11. 2014 [vid. 10. 4. 2016]. Dostupné z: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3241849>

SANGHANI, Radhika. Instagram deletes woman's period photos - but her response is amazing. In: *The Telegraph* [online] 30. 3. 2015 [vid. 18. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/women/life/instagram-deletes-womans-period-photos-but-her-response-is-amazing/>

SPORT.CZ. Britka Watsonová prolomila tabu kolem menstruace tenistek. In: *Sport.cz* [online] 23. 1. 2015 [vid. 18. 4. 2015]. Dostupné z: <https://www.sport.cz/ostatni/tenis/clanek/639776-britka-watsonova-prolomila-tabu-kolem-menstruace-tenistek.html>

ZELENKA, Jakub. Donutilova Sněhurka zákon neporušila. Bílá pleť není vada, stěžovali si kritici. In: *Lidovky.cz* [online] 19. 1. 2016 [vid. 19. 5. 2016]. Dostupné z: http://byznys.lidovky.cz/donutilova-snehurka-zakon-neporusila-dx8-/media.aspx?c=A160119_162108_ln_domov_jzl